БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫШКЫНАР!

1925 чылда үндезилеттингеи

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1971 чыл ЯНВАРЬ 16 СУББОТА № 13 (8473).

Өртээ 2 көп.

Совет-египет чугаалажыышкыннар

КАИР. (СЭТА). Январь 14-те Куба ордута ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный биле Каттышкан Араб Республиканың Президентизи Анвар Садаттың аразынга чугаалажыышкыннар эгелээн.

Совет таладан чугаалажыышкынарга ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының оралакчызы Н. М. Матчанов болгаш оон-даа өскелер, КАР-ның талазындан — Оралакчы Президентилер Хусейн аш-Шафии, Али Сабри болгаш оон-даа өскелер киржип турар.

Чугаалажыышкыннар пайыралдыг болгаш билчиишкиннит байдалга эрткен. Аңаа Совет Эвилели биле Каттышкан Араб Республиканың аразында пайыралдыг харылааларны улам хөгжүдер айтырыгларының талазы-биле база амгы үеде делегей байдалының чогуур өйү келген, чугула айтырыгларының талазы-биле санал-оналын талалар боттарының аразынга чугаалашкан. Талалар амгы үеде Чоокку Чөөн чуктүг байдалынче опза кичээнгей салган.

Ийи тала ССРЭ биле КАР-ның аразында пайыралдыг кады ажылдажылганың хөгжүп турарынга бүрүн сеткил ханаавын илергейлээн. Олар ийи улуска үре-түңнелдиг ол кады ажылдажылганы бүгү тала-биле калбартыр болгаш хөгжүдер деп шиитпирлиин медеглээн.

Талалар боттарының сонуургап турар айтырыгларынга хамаарышкан санал-оналды чугаалажырын келир хүннерде уламчылаар деп дугуруушкан.

АЖЫЛ-АГЫЙЛАРГА ЭЪТ БҮДҮРЕРИН КӨВҮДЕДИР

Бистиң чуртувуска эът бүдүрерин ковүдедири чугула айтырыг болуп артып турар. СЭКП-ниң XXIII съездиниң болган ТК-ның Пленумнарының шиитпирлерин күүсетпишаан, Тыва АССР-ниң көдээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилери эрткен сески беш чылда күрүнеге эът садарының планын 101,5 хуу күүсеткен. Бии-Хем район беш чыл планын 113 хуу күүсеткен, пландан ажыр 1113 тонна, Таңды — 810 тонна, Барыын-Хемчик — 906 тонна эътти саткан.

Экономика талазы-биле ажыктыын өөренип көргеш, эът бүдүрерин организастаарының шыпарын эки[illegible] турар черлерни демделеве чогуур. Чижээ, 1970 чыл[illegible] Республиканың күрүнеге саткан малының ортумак дириг[illegible]: мыйыстыг бода мал 281 кг, хой 40 кг, хаван 101 к[illegible] турда. Бии-Хем районнуң саткан бода малының ды[illegible] 377 кг, хоюнуң 49 кг болган. Ол ышкаш Каа-Хем, [illegible] районнарның болгаш Кызыл хоорай Совединиң ажы[illegible] рының садарының малдарының деңзизи база бедик болгу[illegible]

«Өөк» совхозтуң дирекциязы, ооң кол зоотехниги[illegible] А. Сметанина сөөлгү каш чыл иштинде аныяк мыйыстыг бода малдарны чедиштир остүрер, семирти азыраар, хойларны одарладып семиртирин организастаар талазы-биле эки түңнелдерни чедип ап келген. 1970 чылда бо совхоз 150 баш аныяк бода малды ортумак дириг деңзизин 409 кг, 330 баштың ортумак деңзизин 426 кг кылдыр күрүнеге дужаагаи. Ында азыралда турар аныяк бода малдың хонукта ортумак деңзи немелдези 850—950 граммдан кудулавас. «Өөк» болган «Саян» совхозтарның эрткен чылын саткан хойларының ортумак дириг деңзизи 50 кг четкен.

Мыйыстыг бода малды, хойну, хаванны семирти азыраарының, интенсивтиг одарладырының аргазы ажыл-агый бүрүзүнде, харын мал чемнери четпес черлерде безин бар. Мал чемнери четпес ажыл-агыйлар РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң парядын ёзугаар колхозтарга, совхозтарга үүргеп комбикормдан ап, малдың чемгерилгезин организастаан болур.

Ындыг турбуже, Эрзин, Тес-Хем, Өвүр, Бай-Тайга районнарның ажыл-агыйлары, Чөөн-Хемчикте «Чыраа-Бажы» совхоз малды семирти азыраарын организастаавайн турар. Мооң ужурунда оларның күрүнеге саткан мыйыстыг бода малының ортумак дириг деңзизи 200—248 килограммдан аспайн турар. «Чыраа-Бажы» совхозта симменталь-чыткан бода малдың чемнер-биле хандырылгазы «Өөк» совхозундан дора эвес. Ынчалза-даа ооң күрүнеге дужаагап бода малының дириг деңзизи чүгле 234 кг, азы «Өөктүүнден» 171 кг куду болган. Мооң чыддагаанын «Чыраа-Бажында» амга чедир малды азырап семиртирин организастаавайн турарында деп тайылбырлаар херек.

Эътке садарынга хереглээр малдарны кышкы үеде колдуунда одарладыр болза, оларның чүгле деңзизи немешпес эвес, харын кудулап бадар апаар. Ажыл-агыйны ынчаар чорудуп болбас! Биче деңзилиг малды дужаар болза, эът бүдүрер талазы-биле планныг онаалдаңы күүседирип үзер болгаш ниитиниң малының баш санын өстүрерип дыка саададырынга чедирер. Ындыг ажыл-агыйлар хой деңзилиг малды садып турарларга бодаарга, бүдүн чартыктан ийи катап хөй санныг малды садар апаар.

Чаа беш чылдың бирги чылы — 1971 чылда бистиң республиканың колхозтары болгаш совхозтары 300 муң баш хире хой, ошкүнү, 28 муң мыйыстыг бода малды, 12 муң хаванны эътке садар ужурлуг. Семирти азыраар болгаш одарладып семиртир арганың күсели-биле мал бүрүзүнүң немезе дириг деңзизи — эът бүдүрерин ковүдедиринге эң чугула курлавыр болур. Бо арганы ажыл-агый бүрүзүнге ажыглаар херек.

Бо чылдың бирги кварталында ажыл-агыйлар күрүнеге 7 муң баш хире мыйыстыг бода малды, 2 муң баш ажыг хаванны болгаш өске малдарны садар ужурлуг. Ийиги кварталда садар мал ооң элээп хөй. Үүлге хой, ошкүнүң баш саны 45—50 муң чедер.

Дириг деңзизи дыка бедээн, күш-деңгилдези болгаш эът-тиң шынары экижээн, эът сатканындан алыр орулга ковүдээн, ону бүдүрериниң бот-үнезин чиигээн турзун дээш, бо бүгү малдарны азыраар болгаш одарладыр семиртилгеге киирген турар ужурлуг.

СЭКП-ниң XXIV съездизинге төлептиг ужуражыр дээш социалистиг чарышты калбартышаан, республиканың колхозтарының, совхозтарының болгаш көдээ ажыл-агый организарының удуртукчулары, мал ажылының тускай эртемнилери эът бүдүрерин ковүдедири дээш, бирги кварталдың планын үүлге күүседир эвес, харын пландан ажыр эътти база оскедаа продуктуларны садар дээш, ниитиниң малының баш санын, чаш төлүн бүрүн камгалап алыры дээш бүгү организастыг хемчегларни алыр, бүгү күштү салыр хүлээлгелиг.

Бистиң республиканың байдалынга бирги, ийиги кварталдарда күрүнеге эът садар планны колдуунда мыйыстыг бода мал-биле күүседир төлээде, бирги ээлчеге ажыл-агый бүрүзүнге бо малды интенсивтиг чемгерилгете тургузарын организастаар херек. Күрүнеге садарынга хереглээр бүгү малды эр, кызын болгаш назынын барымдаалап түе-түе коданнар кылдыр үекүлээп, хонукта баш бүрүзүнүң ортумак деңзи немелдезин 800—900 граммдан эвээш эвес болур кылдыр чемгерилге нормазын тургузар, доктаамал суутарар болгаш ажаалданы экижидер. Ынчангаш күрүнете семне күштүг, эки шынарлыг эътти дужаар болгаш план күүседиринге эвээш санныг, азар деңзилиг малды киирбеш, оске малдың баш санын өстүрер ужурлуг.

Интенсивтиг чемгерилгете эки шынарлыг силосту, сигенни, комбикормну ажыглаар, саваңны хэндектеп, буска ылбырадырын организастаар, дусту чылгадыр болгаш малды ай санында деңзилеп, баш санының немелде деңзизин тодарадыр.

Чемгерилгени, суутарылганы болгаш ажаалданы экижидер талазы-биле мал ажылының фермаларынга, бригадаларынга зооветеринарлыг ажылды шыңгыы экижидер херек. Кышкы үеде ниитиниң малының баш санын камгалап алырынче опза кичээнгейни салыр. Ам ажыл-агыйларда шээр малдың ооддаашкыны эгелээн. Төрүүр мал бүрүзүнден төлү алыр болгаш өстүрүп доруктарын чедип алыр. Ынчангаш эът бүдүрерин ковүдедири дээрге-ле малдың баш санын өстүрер, ооң укеазын экижидери болур.

Хөй эътти бүдүрер айтырыг ажыл-агыйларның, оларның малчыннарының тускай эртемнигиниң дөрт хөрээ болур. Ооң-биле кады күрүнеге ужур-дузалыг улуг айтырыг болганда, партия, совет органнар боже кичээнгейни күштелдирип, маңаа чогуур удуртулганы, контрольду хандырар ужурлуг.

Кожа-хелбээ найырал быжыгар

Найырал, кады ажылдажылга болгаш дузалажылга дугайында совет-моол керээсе ат салганындан бээр бо чылдың январь 15-те 25 чыл болган. Найыралдыг, кожа-хелбээ ийи чурттуң амыдыралынга чугула ол болуушкунга тураскаатканын Кызылдың ажылчы чонларының төлөөлекчилериниң байырлыг хуралы СЭКП Кызыл хооркомунуң хуралдаар залынга дүүн болган.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы Х. А. Анчима хуралга илеткел кылган, МАР-ның Убсанур аймаанга дуржулга солчуп чораан, республика типографиязының мурнакчы ажылдыкчызы Л. Чадамба, Империалистиг Японияның Квантуң армиязын Халхин-Голга чылча шайкан төөгүлүг тулчуушкунга киришкен, Кызылдың Төп электр станциязының хоочун ажылчыны, пенсионер И. Е. Фетисов олар санал берген.

(БИСТИҢ КОРР.).

МАЛЧЫННАРНЫҢ ЧАРЫЖЫ

КЫЗЫЛ-МАЖАЛЫК. (Телефон-биле). Барыын-Хемчик районнуң «Дең-Терезин» совхозунуң Монгуш Часыдакка удуртқан хойжу бригадазының кежигүннери эрткен сески беш чылда, ылаңгыя юбилейлиг чылда күш-ажылчы эки чедишкиннерлиг болган. Олар СЭКП-ниң XXIV съездизинге уткуштур социалистиг хүлээлгелерни алган.

Тоску беш чылдың баштайгызында кадарчылар төрүүр чүс хойдан-на 100 хураганы, бир башка онаалтыр 2 килограмм дүктү алырын бригада хүлээлгеп. Хойжу бүрүзү чайгы үеде, 10 тоңнадан эвээш эвес сигенни, 12 кубометр оттулар ыяшты белеткээр, 10 тонна өдекти бөлүп алыр.

Малчыннар Ооржак Күр-Седи төрүүр чүс хойга онаалтыр 105 хураганы, Ооржак Аңгыр-оол — 100-түү алыр деп сөзүп бергилээн.

Бо хүннерде бригаданың коданнарында хөй ооддаашкыны эгелээн. Баштай ооддаан 871 хойдан 873 хураган менди алдынган.

Монгуш Часыдактың хойжу бригадазы совхозтуң Ооржак Шагдыра удуртқан бригадазын чарышка кыйгырган. Малды хүр кыш ажырар, чаш төлдү менди камгалап алыр деп чарыш оларның аразында калбарган.

К. МААДЫ.

РЕСПУБЛИКА КОЛЛЕКТИВТЕРИНИҢ СОЦИАЛИСТИГ ХҮЛЭЭЛГЕЛЕРИ

„Искра“ колхоз тоску беш чылда

Көдээ ажыл-агый культураларының дүжүткүрүн бедидер соруга-биле чер ажылының культурazын акижидер, хөрзүнүү ажылдан кылырын сайзыраңгайжыдар. Органиктиг, минералдыг чемишчидилгени шолдерге хөй-биле төгер. 1971 чылда 4130 га тарааны, 470 га силос культураларын, чаңгыс болгаш хөй чылдыг 675 га сигенни тарыыр. Тараа культураларындан 400 га кыыл-тасты хава-карактай чажар. Тарааның га бүрүзүнден 9,5 центнер дүжүттү алыр болгаш тараанның ниити чылдазын 3800 тоннага чедирип, план ёзугтаар күрүнеге 650 тоннаны сатпышаан, ооң аргыкка 200 тоннаны садарын искрачылар социалистиг хүлээлгезинге айыткан. Ол ышкаш 1972 чылдың тарылгазынга 800 тонна үрезинни урар.

Кукуруза тарылгазын экижитпишаан, ниитиниң малынга шыктыг чем болур 9400 тонна силос массазын алыр, кукурузаның га бүрүзүнден 200 центнер ногаан массаны ажаап алыр. 1500 тонна концентратты мал чеминге урар. Картофель, ногаа ажылын орулгалыг болдурар.

Бо чылын хову ажылынга чаа арганы ажыглап, материалдыг сонуургалды бедиткеп, бот-орулга-чарылгалыг ийи бригаданы тургузар. Ол бригадаларга төлевирни пландан ажыр алган продукциязын барымдаалап тыпсыр, бүдүргеп ажылга болгаш чарыгдалга контрольду күштелдирер.

Тракторларның, комбайнларың болгаш өске-даа көдээ ажыл-агый техниказының бүдүрүкчүзүг ажылдаарын чедип алыр. Чымчак черге шилчидерге «МТЗ», «ДТ-54», «ДТ-75» тракторларың бирозинге онаалтыр 500—1100 га черни ажылдан кылырын хавдырар. Планда көрдүгевинден артык кезектерни 5 хуу, кывар-чаар материалдарны 5 хуу камнаар. 1971 чылдың тарылгазынга техника септелгезин февраль 1-де доозар болган 20 кижиниң үшкү класстың механизаторлары кылдыр белеткээр.

СЭКП Тыва обкомунуң IX пленумунуң шиитпирин амыдырапга боттандырары-биле 20 малчын өг-бүлеши ээлчеглиг кадатче шилчидерин чедип алыр. Ол соруга-биле ийи аал ишти чурттаар 10 бажыңны тудуп, ажыглалга киирер, 30 километр дурттуг электри шугумун шөөр, хаван фермазынга, мал семиртир пунктуга капитал септелгени чорудар. Ол ышкаш автоматтыг телефон станциязын ажыглалга киирер, уругдар садының тудуун доозар. Эрги клубтуң баазазынга музыка школаазын болгаш районнуң амыдырал хандырылга комбинадының салбырын ажыдар, чувар-бажыңга капитал септелгени чорудар.

Чөөн-Хемчик районда «Большевик» совхозунуң механизаторлары техника септелгезин районнуң өске ажыл-агыйларындан шалыкыы чорудуп, СЭКП-ниң ээлчеглиг XXIV съездизинге төлептиг ужуражыры-биле февраль 23-те септелгени бүрүн доозарын хүлээгеш, кызымаккай ажылдан турар.

ЧУРУКТА: трактор септекчилери Куулар Чамыяң биле Ооржак Морзук-оол. Олар 3 тракторну септеп доозаш, ам дөртку тракторну септеп киришкен.

А. КУМАЯКТЫҢ фотозу.

Бедиткен даалга

Тес-Хем районнуң «Чодураа» колхозунуң ажыл-ишчилери юбилейлиг чылда малдың баш санын өстүрер, продуктулуун бедидер талазы-биле күжениишкиниг ажылдааннар. Күрүнеге эът, сүт дужаар планын ажыр күүсеткен.

Колхозтуң ажыл-ишчилери СЭКП-ниң XXIV съездизин күш-ажылчы чедишкиннер-биле демделээр дээш бедиткен хүлээлгелерни алгаш, хайныышкыныг ажылдан эглээн. Чер ажыл-агыйының талазы-биле мындыг чаа хүлээлге алган: тоску беш чылдың бирги чылында бүгү тарылга шөлүн 1606 гектарга калбартыр.

Ылаңгыя колхоз мал ажылдыг болганда кол ынчээнгейни мал чемни культураларны белеткээриниче угландырган. Ынчангаш суланы 250, кукурузаны 200, чаңгыс чылдыг сигеннерни 100 гектарга тарыыр. Ол ышкаш картофель болгаш ногаа культураларының тарылга шөлүн улгаттыраын хүлээледе корген.

Механизаторларның кылыр ажыл нормазын база доктаатка. Бир тракторга онаалтыр сезонда 145 гектар черни аңдарар, 420 гектарны илиртээр, черни удурединиң 100 гектарга чорудар. Кампания ажылының үезинде чолаачылар 36 муң тонна-километрни эртерип хүлээлгеде айыткан.

Ынчангаш колхозтуң механизаторлары «Ак-Эрик» колхозтуң механизаторларын социалистиг чарышка кыйгырган.

Респотребсоюзтуң АТК-зы

СЭКП-ниң ээлчеглиг XXIV съездизинге аддар болдурган бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алган коллективтерниң үнелиг эгелээшкинин деткивишаан, респотребсоюзтуң автотранспорт конторазының чолаачылары социалистиг чарышка киржип, тодаргай хүлээлгеня алган. 1971 чылдың бирги кварталының планын март 23-те күүседирип аазаап, онаалгадан ажыр 400 тонна чүктү сөөртүр, тонна-километрниң бот-үнезин бир хуурга чиигедир, 25 комплект автодугуйну, 6 муң литр бензинни камнап-алыр, пландан ажыр 2,5 муң рубльдиң орулгазын киирип алырын хүлээлгеде айыткан.

Социалистиг чарышты ажыл-ишчилериниң ортуузунга калбартып тургаш, чыл планын хуусаа бетинде декабрь 23-те күүседип, онаалгадан ажыр 800 тонна чүктү сөөртүрүү көрдүнген. Чыл дургузунда 25 муң литр бензинни, 100 комплект автодугуйну, муң рубльдиң артык кезектерин, чогаадыкчы болгаш чаартыкчы саналдарны будүрүлгеге шиңгээткенинден 3000 рубльдиң камналгазын алырын чолаачылар аазаап.

Респотребсоюзтуң автотранспорт конторазының чолаачылары болгаш инженер-техниктиг ажыллакчылары 1971 чылда пландан ажыр 10.000 рубльдиң орулгазын алыр, күш-ажылдың будүрүкчүлүүн 1,5 хуугa бедидерин болгаш ескедаа хүлээлгелерни алган.

Хөмүр-даш разрези

Каа-Хемниң хөмүр-даш разрези ажыттылга киргенден бээр ындыг-ла үр болбаан. Ынчалза-даа разрезтиң коллективи күш-ажылчы тивилегени чедип ап, эрткен чылын боттарының хүлээлгезин декабрь 10-га чедир күүседип, пландан ажыр 41 муң тонна хөмүр-даштыг каскан.

Партияның XXIV съездизинге төлептиг ужуражыр, чаа беш чыл планының баштайгы чылының онаалгазын чедишкиниг күүседир дээш бедиткен хүлээлгени коллектив алган.

Дагжыдар бирги квартал планын март 25-те доозуп, съездниң ажыттынар хүнүнге чедир онаалгадан ажыр 5,5 муң тонна хөмүр-даштыг бээрин шиитпирлээн. Коллектив чыл планын декабрь 5-те күүсеткеш, чыл төнчүзүнге чедир 30 муң тонна одаар чүүлдү даалгадан ажыр бээрин хүлээлгеп. Ол ышкаш продукция сайгарарының планынга немештир бирги кварталда 60 муң рубльди, чылда 225 муң рубльди сайгарарын көрдүнген.

Разрезтиң ажыл-ишчилери экономиктиг көргүзүглерин экижидерин шиитпирлээн. Олар бир тонна хөмүр-даштың бот-үнезин 15 көпеекке чиигедирип, бирги кварталда пландан ажыр 40 муң рубльдиң, а чылда 120 муң рубльдиң орулгазын киирерин, чогаадыкчы болгаш чаартыкчы саналдарны будүрүлгеге шиңгээткенинден 1971 чылда 30 муң рубльдиң камналгазын алырын хүлээлгезинде айыткан.

БЕДИК ЩАҢНАЛДАР

Ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунга, үлетпүр будүрүлгезин хөгжүдер талазы-биле беш чыл планының онаалдаларын күүседиринге **Хабаровск хоорайның** ажылчы чонунуң чедип алган улуг чедишкиннерин барымдаалаш база Хабаровскиниң ажылчын. парының революстут ачы-хавыяазын демделевишаан, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумуну ук хоорайны Ленин орден-биле шаңнаан.

* * *

Ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунга **Красноярск крайның Эвенки национал округунуң** ажылчы чоннарывың, чедип алган чедишкиннерин дээш, ук округту ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумуу Күш-ажылчы Кызыл Тук орден-биле шаңнаан.

* * *

Үлетпүр будүрүлгезин хөгжүдер талазы-биле беш чыл планының онаалдаларын күүседиринге **Тула областың Новомосковск** хоорайының ажылчы чонунуң чедип алган чедишкиннерин дээш, ук хоорайны ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумуу Күш-ажылчы Кызыл Тук орден-биле шаңнаан.

(СЭТА).

Шаңнал-биле, эштер!

Совет органнарга хөй чылдарда үре-түңнелдиг ажылы дээш база төрүттүүген хүнүнден бээр 50 харлаанынга ходбаштыр Тыва АССР-ниң саң министри **Будегечи Конзулакович Будегечиев** Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң **Хүндүлел бижии**-биле шаңнаткан.

Парлалга, телевидение болгаш радиодамчыдылга организарынга хөй чылдарда үре-түңнелдиг ажылы дээш база төрүттүүген хүнүнден бээр 50 харлаанынга ходбаштыр республиканың Министрлер Чөвүлелиниң чанында архив килдизиниң эргелекчизи **Тонгак Хорулович Таржаа** Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң **Хүндүлел бижии**-биле шаңнаткан.

Идеология ажылдакчыларының чөвүлел хуралы

СЭКП Тыва обкомунуң чыылдырганы республиканың идеология ажылдакчыларының чөвүлел хуралы, дүүн Кызылга, Политчырыдыышкын бажыңында бооп эрткен. Аңаа партияның Кызыл хоорай болгаш районнар комитетериниң секретарлары, пропаганда болгаш агитация килдистериниң эргелекчилери, партия обкомунуң, республиканың идеология болгаш культура-чыыдыышкын албан черлериниң, профсоюзтар организацияларының ажылдакчылары киришкен.

Чөвүлел хуралдың хүн айтырыы—СЭКП-ниң XXIV съездизинге белеткел-биле холбаштыр идеология ажылының соруагаларының дугайы.

Хуралды СЭКП Тыва обкомунуң секретары **К. С. Шойгу** ажытқан болгаш хүн айтырыының талазы-биле илеткел кылган.

СЭКП Каа-Хем райкомунуң ийиги секретары **Ш. Х. Сереодар**, республиканың культура министри **М. С. Хомушку**, партияның Чөөн-Хемчик райкомунуң секретары **С. С. Куулар**, республиканың чыыдыышкын министри **Д. Б. Ондар**, «Шын» солунның редактору **К. Н. Диига**, партияның Таңды райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң эргелекчизи **С. А. Тушков**, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы **Х. А. Анчима**, партияның Кызыл хооркомунуң инструктору **С. П. Шукаин**, профсоюзтарның область чөвүлелиниң даргазы **Т. Ч. Норбу**, республиканың кинофикация эргелелиниң начальнигы **А. Л. Аракчаа**, военкоматтың политкилдзе начальнигы **С. Б. Хисамиденов**, хөгжүмшин театрының режиссёру **О. Л. Син-оол** олар хуралга санал берип, ажылчы чонуң коммунистиг кижизидилгезинге чедип алган дуржулганы анализтээн болгаш аргадуржулгазын солушкапаар.

Чөвүдел хуралдың ажылының дугайында отчёт дараазында солунга үнер.

Бистиң корр.

Секретарьлар семинары

Парторганизация секретарьларының политиктиг биилии улам бедидер, практиктиг ажылының дуржулгазын байыдар соруга-биле СЭКП Кызыл хооркому семинар организастаан. Аңаа хоорайда бүгү партии эгө организацияларының секретарьлары киришкен, ону СЭКП хооркомунуң секретары эш Ю. Путинцев удуртуп эрткирген.

Будүрүлге, ажыл-агый, тудуг, транспорт болгаш ажыл-агый организацияларының удуртукчуларының ажылының дугайында дыңнадыглар кылырын практикалаар соруга-биле семинарга пассажирлер АТБ-зиниң кол инженери эш В. Полемарчуктуң информациязын дыңнаан. Ол ышкаш улусчу контроль болуктерине партийжи удуртулга дугайында хоорайның улусчу контроль комитединиң даргазы эш Л. Забоев илеткел кылган.

Кызылдың коллективтерине дыштанылганы эки организастаар талазы-биле хоорай көрүүдезин чорудар дугайында СЭКП хооркомунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң эргелекчизиниң оралакчызы эш О. Завьялова, комсомол организацияларында Ленинчи зачёттарның чорун турарының дугайында ВЛКСМ хооркомунуң бирги секретары эш Д. Салчак, партияның XX хоорай конференциязын эрттирериниң дугайында СЭКП хооркомунуң бирги секретары эш В. Добромыслов оларның информациялары болган.

Хоорайның үлетпүр, тудуг, транспорт харылзаа чергеринде курлавырларны чөп ажыглаарының болгаш кампалганың чурумун экижидеришиң талазы-биле айтырыгны семинарга база сайгарган.

БЮРОГА—ҚЫШТАГЛААШҚЫН АЙТЫРЫЫ

СЭКП Таңды райкомунуң чоокта болган бюрозунга колхозтарның, совхозтарның удуртукчулары, парторганизация секретарьлары, кол зоотехниктер олурушкан. Чугаалашкан кол айтырыы—районда мал қыштагладыышкынының дугайы.

Районнуң чамдык ажыл-агыйларында улуг четпестер барын бюро демделээн. Мал чемнерин шын чарыгдавас, одарны чөп ажыглавас чоруктар бар. Ам мал ооддаашкыны массалыг эгелээн, ол талазы-биле белеткелде четпестер база бар.

Малчыннарның культурлуг чуртталга амыдыралынче кичээнгейни улгаттыраарын, фермаларга, бригадаларга концерт, кино организастаарын, лекция, беседа чорударын бюро чугулалап айыткан. Ол ышкаш амыдырал хандырылга комбинадының, районнуң талаамындан оларже кичээнгей салырын база чугулалап демделээн.

«КОСМОС-391» УЖУДУУШКУНДА

Январь 14-те Совет Эвилелиге октаргайже Черниң кылымал «Космос-391» спутнигин ээлчег ёзугаар салып үндүрген. Спутникте космос делгемнин шинчилээрин үргүлчүлээр артем аппаратуразын тургускан.

(СЭТА).

Бүдүрүлгеге партийжи сагыш салыышкын

Партия организациязының, коллективтиң мурнунда салдынган чугула сорулгаларны чедиишкинниг шиитпирлээринге, хамыктың мурнунда коммунист бүрүзүнүң идепкейин көдүрер, оларның мурнакчы ролюн бедидер херек. Кижизидикчи болгаш масса-политиктиг ажылды кайда-ла эки тургускан болдур, ында ажылагый көргүзүглери база бедик болурун практика улам бузүредип турар.

Коммунистерниң бот-идепкейи, ажыл-херекке харысалгазы партия эге организациязының удуртулгазындан, ооң башкарыкчы ажыл-чорудулгазындан улуу-биле хамааржыр. Бүдүрүлгеге оларның кандыг болурун парторганизация үргүлчү хайгаарап, бердинген онаалданы канчаар күүседип, хөй-нииити хүлээлгезин боттандырып турарын доктаамал хынап турар.

Бир эвес бүдүрүлгеде четпестерни билип тургаш-ла, ону чүгле хайгааракчы байдалдыг көөр, аңаа удур демисешпес, ону чайладырынга тодаргай саналын бербес, хөй-нииитиниң ажылынга идепкей чок, ындыг коммунистер туруп болбас. Партия организациязы ол талазы-биле эки ажылдаар, кежигүн бүрүзү коммунистиг моральды бүгү тала-биле сагыырынга үлегерлиг, бүдүрүлгеге мурнакчы, партияның, улустуң хереэ дээш ёзулуг демиселчи болурунга олардан негелдени күштелдирер хүлээлгелиг.

Кызылда эът комбинадының коллективинде партия организациязы коммунистерниң мурнакчы ролюн, ажылга харысалгазын бедидер талазы-биле чугула айтырыгже улуг кичээнгейни салып турар. Ол сорулга-биле коммунистерни материалдыг кежикти бүдүрүп, планныг онаалданы күүседип турар участоктарда бызыглаан. 22 коммунистерниң болгаш партия кежигүнүнге кандидаттарның хөй нуруузу ажылчыннар. Олар мал согарының, дарганнаарының, сава кылырының, чолаачылаарының ажылдарында, ол ышкаш мастер, бригадир, цех удуртукчузу болуп турар. Коммунистерден аппарат азы контора ажылында чүгле алды кижи. Оларның идепкейиниң база бүдүрүлгеге мурнакчы ролюнуң дугайында айтырыгны эрткен чылдың декабрьда партия хуралынга чугаалашкан. Бо талазы-биле илеткелчи болгаш санал берген эштер ук айтырыгны чогуур өйүнде тургусканын үнелеп демдеглээн.

Коммунистерниң хөйү ак сеткилдиг ажылдап, партия кежигүнүнүң бедик адын шынзыдып турарын хурал айыткан. Олар кижизидикчи болгаш организакчы ажылды доктаамал калбартпышаан, коллективтиң кежигүннерин бүдүрүлге планын чедиишкинниг күүседиринче, продукцияның шынарын бедидеринче, ооң бот-үнезин чиигедиринче мобилизастап турар. Ындыг коммунистерниң чижээнге колбаса цегиниң бригадири М. Ф. Старцеваны айтып болур. Ооң удурткан цех бүдүрүлге онаалдазын 120 хуу күүсеткен. Ол цехтиң коллективи, ында кижизидилге ажылын эки тургусканындан бир демниг, чурумнуг ажылдап турар. М. Ф. Старцева дуржулгалыг, бот-идепкейлиг башкарыкчы болбушаан, хөй-нииити ажылынга база активчи, үлегерлиг агитатор.

Комбинатта малдың ижин-хырын аймаан сайгарар цегиниң бригадири Г. Г. Есюнина база үлегерлиг ажылдап турарындан ол цех продукция бүдүрериниң ээлчег нормазын үргүлчү ажыр күүседип турар. Ооң ак-сеткилдиг күш-ажылы коллективте хүндүткелдиг, ону партбюронуң кежигүнүнде соцгуп алганы база таварылга эвес.

Чем соодар дериглел машинизи аныяк коммунист В. А. Кузьмин партбюронуң кежигүнү. Ол бодунуң бүдүрүлге хүлээлгезинге хынамчалыг, кижилер-биле партийжи ажылды доктаамал экижидип турар. Ол ышкаш мал согарының мастери коммунист К. О. Мөнделе хүн бүрүнүң онаалдазын үргүлчү ажыр күүседип келген, коммунист чолаачы И. Ф. Коротаевтиң башкарган автомашиназы кезээде белен болур, ол идепкейлиг дружинник. Амыдыралга үлегерлиг, ажыл-ишке кызымак ындыг кижилерни, мурнакчы коммунистерни хөйнү адап болур.

Моон-биле кады партияның болгаш бүдүрүлгениң чүмүн үрээр чамдык коммунистерни партия хуралынга шынгыы шүгүмчүлээн. Партияның, бүдүрүлгениң хуралдарынга санал бербес, хөй-нииити ажылынга идепкей чок, ажылчыннарга багай үлегерлиг кижилерни, бодунуң коллективиниң, ажылдап турар бүдүрүлгезиниң адынга багай үүлгедиглер кылыр, арагалап прогулдаар чоруктарны хуралга санал берген эштер тодаргай илередип турган.

Мал согар цехтиң мастери коммунист В. Т. Кобернюк эът комбинадынга ажылдап эгелээрде бригаданы багай эвес удуртуп, ажылга бот-идепкейни илеретпишаан, бодунга болгаш кижилерге негелделиг турган. Бүдүрүлгеге хамааржышкан айтырыгларны өйшаанда шиитпирлээринге, кижилер-биле ажылды экижидеринге, ылаңгыя четпестерни чайладырынга тодаргай хемчеглерниң организакчызы турган. Ооң ындыг үнелиг мөзү-шынарын коллектив база демдеглеп турган. Ол идегелди ышкынып, сөөлгү үеде ол боду чурум үреп, ажыл үезинде безин арагалаар чорукче кирген. В. Т. Кобернюктуң удурткан цеги планныг онаалданы үзер, шынар чок продукция бүдүрер таварылганы болдуруп турар апарган. Коммунист шинчи чок, ындыг байдалды кладовщик М. Г. Вязовкина база үүлгедип турар.

Бо бүгүнү партбюро, ооң секретары билип тургаш-ла Кобернюк, Вязовкина оларның четпестеринге хамаарыштыр кандыг-даа хемчег албайн келгени таарышпас. Ол ышкаш чамдык коммунистерниң ажылы эки-даа болза, хөй-ниитиниң херээнге идепкей чок, чүгле «думчуун боралап» чорууруң партия хуралынга база шүгүмчүлээн. «Сени шүгүмчүлевээйин, а ынчангаш сен мени база...» дээр ындыг хөөн-биле моон соңгаар шынгыы демисежир херек.

Партбюро коммунистерниң партийжи даалганы канчаар боттандырып, партия амыдыралында ленинчи норма-чижекти сагып турарынга хыналданы кошкак чорудуп келгени четпес. Үстүнде айыттынган четпестерни дарый чайладыр болгаш ооң тыптып келир чылдагааннарын баш удур болдурбас херек.

Эът комбинадының коллективинде партия организациязының моон соңгааргы ажылында бир кол сорулга—бүдүрүлге планын чедиишкинниг күүседир дээш демиселге коммунистерниң мурнакчы ролюн бедидери болур. Коммунист бүрүзү партияның, чоннуң хереэ дээш демиселдиң мурнуку одуруунга турар ужурлуг.

А. САГАЛАКОВ,
СЭКП Кызыл хоорай комитединиң инструктору.

Молдавияның суггаттыг чер, ногаа ажылының эртем-шинчилел институду дөртен харлаан.

Институттуң селекционерлери ол чылдарның дургузунда ногаа, бахчи культураларының болгаш картофельдиң чаа 58 сортун өстүрүп үндүрген. Оларны чүгле Молдавияда эвес, харын чурттуң өске-даа республикаларында база калбаа-биле нептереткен. Ногааның ук институтка тургустунган чаагай дүжүттүг чаа сорттарын делегейниң ярмарка-делгелгелеринге хөй катап делгээн болгаш алдын, мөңгүн, хүлер 23 медаль-биле шаңнап демдеглээн.

ЧУРУКТА: ногаа кургадыр деригниң белдирлерни институттуң лаборатория эргелекчизи П. Гончаровтуң болгаш улуг лаборант Л. Неудачинаның таарыштыр ажылдадып турары.

Е. ДРАЙШНЕРНИҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

ҮЛҮҮН КИИРГЕН

Өвүр районнуң херевлел кооперациязының коллективи ажылчы чоннарның садыг хандырылгазынга чедиишкиннерни чедип алган. Саарылга планын декабрь 25-те 105 хуу күүседир хүлээлге алгаш, 106,6 хуу кылдыр күүсеткен. Ажылчы чонга үүрмектеп садар бараан саарылгазының планы чылда 2 миллион 673 муң рубль турган болза, 2 миллион 822 муң 200 рубль болган.

Мурнакчы садыгжыларның саны көвүдээн. Хандагайтыга аъш-чем магазининиң садыгжызы С. Сереңмаа, ажыл-агый херекселдериниң магазининиң садыгжызы О. Алай, үлетпүр бараанңарының магазининиң садыгжызы А. Серенмаа, Торгалыгда аът-чем магазининиң садыгжызы Б. Серен, Саглыда магазининиң садыгжызы О. Чонукпен чыл планнарын 102-110 хуу күүсеткилээш, төлептиг үлүүн киргеннер. Ынчалза-даа райпо ниитиниң чемненилге бүдүрүлгелериниң чыл планын күүсетпээнин айытса чогуур.

1970 чылдың эгезинде райпонуң шугумунга 39 муң рубльдиң өре-самчыгдалы турган болза, ам 27 муң рубль чедир кызырылган. Өре-самчыгдалды эгидип алыр талазы-биле райпо баштаар чери, сан аппарады четпес ажылдап келген.

Өвүрнүң кооператорлары көдээниң ишчилериниң садыг хандырылгазын улам экижидер сорулганы салып алган ажылдап турар. 1971 чылда саарылга планнарын хуусаа бетинде күүседир дээш социалистиг хүлээлгелерни алган.

Д. АГБААН.

Коммунист дугайында чугаа

ЧААГАЙЖЫДЫЛГАНЫҢ ХЕРЭЭ

«Эки кылган ажыл—эчизинде барып элеп-читпес эртине ол» деп үлегер чугаа бар. Ооң утказын хоочун тудугжу Моңгуш Байыровна Серен бо-ла бодап чоруур. Ында база-ла ужур бар болбайнаан.

Тудугжунуң кылган ижи буянныг, хүндүткелдиг, не-төрээн чериниң кырын кезээде каастап, хээлеп турар болгай. Ол бүгүнү М. Б. Серен база-ла бодап чоруур, ооң сеткил-сагыжынга мындыг ыры-даа аян тудуп келгилээр:

Чыргал, тамчык бодап орбас
Чырык чериниң кижизи мен,
Колхозумга, улузумга
Ховар шевер тудугжу мен.

Кижиниң эки мөзү-шынарын, бүдүштүүн, ооң кылган ажылындан чон үнелеп көөр. Коммунист тудугжу ол дугайын база-ла бодап, чаагай сеткилге улам сорук киргеш, бодунуң амыдыралында эрткен оруун эргилдир сактып келгилээр.

Амыдырал—нарын болгай, оон аас-кежии, эгээртинмес байлаа күш-ажылдан тургустунар. Моңгуш Байыровна бодунуң кызымак чүткүлү-биле чаңгыс чер-чурттугларының бедик хүндүткелинге бүргеткен улуг идегелин чаалап алган.

«Эки кижиге эш хөй»—деп улустуң чугаалажыры таварылга эвес. Кызыл-Тей суурнуң улуг-биче кижилери ажыл-ишке, чуртталга амыдыралга хамааржышкан айтырыгларны, санал сүмелерни М. Б. Серенден бо-ла күзеп сонуургаан тургулаар. Ол болза кижиге хүндүткелдиң, аңаа бүзүрелдиң база бир илерээшкини.

Өвүрнүң Саглыда «Кызыл тук» колхозтуң төвү улам-на калбарып, кызыл хүрең чудуктардан бүткен культура-амыдыралдың, бүдүрүлгениң болгаш чурттлаганың тудуглары үргүлчү немежип, бүдүн чаа кудумчулар улажып турар. Ол болза, колхозчу амыдыралдың бурунгаар хөгжүлдезиниң херечизи. Чаагайжыдылганың ол бүгү көргүзүглеринге Моңгуш Байыровнаның биче-даа бол, күш-ажылчы үлүү киргенин демдеглээри өөрүнчүг.

Биче сеткилдиг, өскелерге үлегерлиг бо не кижиниң үнелиг мөзү-шынарын кым-даа сонуурган номчуур, күзелдиг дыңнаар. 1962 чылдың чазы, колхоз баштаар чериниң ынчаарда болган бир хуралын чижекке айтып болур. Хүнүң айтырыының бирээзи—суур чаагайжыдылгазының болгаш малчыннарга чуртталга бажыңы кылырының дугайы. Хуралдың ажылынга киржири-биле М. Б. Серен база чалаткан. Аңаа санал берген эштерниң чугаазын ол кичээнгейлиг дыңнап олурган. Адак соонда, далаш чок туруп келгеш:

— Менде каш сөс бар ийин—дээш, олурганнарның чүү дээрин манаавайн, эргилдир көргүлээн.

— Чугаалап көрүңер, Моңгуш Байыровна—деп, хуралдың даргалакчызы деткээн.

«Ажыл-херек бүрүзүн шиитпирлээрде, чаагай үлени бүдүрерде үнелиг саналдарны солчуру, арга-дуржулганы чугаалажыры ажыктыг. Маңаа бодумнуң күзелимни ажыдып көрейн» дээн бодалы-биле тудугта мергежээн не саналын эгелээн.

— Тудугжу кижиниң ажылы аң харысалгалыг, аңаа чүгле күш эвес, мергежил база херек, хөй-нииитиниң киржилгези оон-даа чугула. Колхозтуң тудуг бригадазынга херээженнер звенозун тургузары чугула деп бодаар мен.

Ук саналды чүүлдүг деп көргеш, звенону организастап тургускан, ооң удуртукчузунга Моңгуш Байыровна Серенни томуйлаан, ол амга чедир ону билдилиг башкарып турар. Звенода штукатура кылырынга, печка салырынга, бажың чугайлаарынга, будуп шеверлээринге мергежээн мастерлер көвүдээн. Бо аразында ол звенонуң бүдүрген үүлези хөй, чүгле эрткен чылын безин олар чаңгыс чер-чурттугларынга сес чуртталга бажынын тудуп берген.

М. Б. Серен он ийи уругларны культурлуг азырап өстүрген маадыр ие. Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң база Саглы көдээ Советтиң депутады. Депутат чоннуң айбычызы, ол талазы-биле хүлээлгезин ак сеткилдиг күүседип турар. Ол ышкаш колхозта парткомнуң бюро кежигүнү, партийжи даалганы төлептиг боттандырбышаан, суурда херээженнер чөвүлелиниң ажылынга идепкейлиг киржип турар.

Юбилейлиг чылда салдынган сорулганы звено чедиишкинниг күүсеткен. Кылыр чүүлдер, шиитпирлеттинмээн сорулгалар ам-даа хөй. Тоску беш чылдың баштайгы 1971 чылында улам чедиишкинниг болуп, СЭКП-ниң ээлчеглиг XXIV съездизинге күш-ажылчы белектиг ужуражыр дээш коммунист М. Б. Серен, ооң удурткан звенозу бүзүрелдиг ажылдап турар.

Х. ОЙДАН-ООЛ.
К. ХЕРТЕК.

МАЛЧЫННАРНЫ ӨӨРЕДИР

Чөөн-Хемчик районнуң «Искра» колхозунуң мал ажылында 300 ажыг кижи ажылдап турар. Малчыннарның кол кезии хөй чылдарда ажылдап келген, арга-дуржулгазы улуг, ажылынга кызымак кижилер болур. Ынчалза-даа бүгү малчыннарны бир дөмей кылдыр санап болбас. Чаңгыс хемниң одарын, суун ажыглап, ажылдап тургаш-ла, аңгы-аңгы көргүзүглүг боор турар. Ол болза оларның арга-дуржулгазының, билииниң байдалы бир дөмей эвезин көргүзүп турар.

Колхозта мал чемнери четчир, кажаа-хораа бар. Ам чүү четпейн турарыл дизе, малчыннарны зооветеринарлыг билиг-биле чепсеглээри четпейн турар деп бодаар мен. Колхозтуң баштаар чери болгаш мал ажылының тускай эртемниглери кышкы үеде малды ажаап-тежээрин эртемге үндезилеп чорударынче, малчыннарны өөредиринче кичээнгей салбайн турар.

Чодар деп черде ийи кодан хойда 8 кижи ажылдап турар бис. Маңаа зоотехниктер чаңгыс удаа учёт кылып келген. Мал эмчилери болгаш колхозтуң удуртур ажылдакчылары каш удаа келзе-даа, илеткел, беседа кылбады. Бүгү малчыннарны зооветеринарлыг курстарга өөредири чугула.

Кыш—мал ажылынга эң харысалгалыг үе. Малды чемгерерин, суггарарын шын чорудары чугула. Кодан бүрүзүнде хойну канчаар одарладып, чемгерип, суггарып турарын хынап, четпестерни илередип, тодаргай айтып, дузалажыры ажыктыг.

Хойларны кандыг суг-биле суггарарын өөренип көрзе чогуур. Ам бисте суг хандырылгазы четпес. Үш хонгаш, сугну бир сөөртүп келир. Чамдыкта мырыңай үзүктели бээр. Суг чокта сигенни, суланы хойларга каап бээрге-даа, шоолуг чип шыдавас болур.

Колхозта мал чемнериниң курлавыры четчир-даа болза, бар чемнерни планныы-биле ажыглаары, үреп баксыратпазы чугула. Көк-Хавак деп черде хову турлааның шаңында чалдай оваалап каан суланы чолаачы эш М. Хамнаарак хойжуларның кыштагларынче, мыйыстыг бода мал фермаларынче сөөртүп дажыглап турган. Бо чылдың январь 5-те бир улуг оваа суланы чүдүре бээрге, дүвүнден изип үнүп, чыдып баксыраан, чүзүнү өртендир хооруп каан чүве дег апарган болган. Шаңда оон өске оваалап каан сулаларны контарып көөр болза, база аңаа эвес болуру магат чок.

Ындыг изип дүдээн чемни малга бээрге, кандыг-даа хоолу чок, харын хоралыг болур. Ынчангаш арткан суланы контарып, изээн, изивээнин илередир херек. Малга бээр чүве хамаан эвес дээр болза, шын эвес болур. Ындыг чемден малдың өкпе хереэ аарып, хорамчага таваржып болур.

Ш. МАЖАА,
колхозтуң хойжузу.

ЭЭЛЧЕГЛИГ КАДАТ

Малчыннарны чурттакчылыг черлерже шилчидип, ээлчеглиг ажылче кирери, бистиң «Чыраа-Бажы» совхозка кончүг таарымчалыг деп бодаар мен. Ындыг турбуже, СЭКП Тыва обкомунуң IX пленумунуң доктаалын совхозта боттандырар талазы-биле ажыл чоруттунмаан.

Малчыннарның хөй нуруузу ырак черлерде чурттап турар. Чайгы үеде совхозтуң суурундан улам ырай бээр. Чигжээ, совхоз төвүнден Дагыр-Шеминиң аразы 30-40 км, Аныяк Чыргакы 70 км, Улуг Чыргакы бажы 90 км ажыг. Совхозтуң бүгү малчыннарын ырак чайлагларже көжүрүп үндүрери, дедир көжүрүп киирери дыка шүүделдиг. Бир кодан хойда ийи өг-бүле ишти ажылдап турар. Оларны хары угда көжүреринге ийи машина херек, азы бир машина ийи рейс кылыр апаар. Бо тайгаларның чайлагларынга чедер оруктар берге болгай, ылаңгыя чаъс соолунде машиналыг чорууру тоң берге.

Бир эвес малчыннарны суурже амыдыралче шилчиткеш, оларны боттаңнап ажылдаар кылып каар болза, чайгы ырак чайлагларже хөй аал көжүрбес, боттаң аътты кижилер хап баргаш, ээлчээн эрттирип каар, оон бирээзи чеде бээр. Бо дээрге совхозтуң экономиказынга кампалалыг болгаш малчыннарның культура-амыдыралынга-даа таарымчалыг болур.

Мурнунда чылдарда чолаачыларга аалдар көжүрүп, хөй рейс кылып, тонна-километр эртенни дээш төлевирге үндүрүп турган чарыгдал база кызырлыр. Бо-даа болза, ажыл-агыйга ажыктыг болур.

Обкомнуң IX пленуму эрткенден бээр ам чыл чоокшулап олурар. Совхозта бо талазы-биле чүнү планнап турары, кандыг хемчеглер ап турары билдинмес.

Д. КУУЛАР,
совхозтуң чолаачызы.

ХОЙЖУНУҢ ААЛЫНГА

Мээс чарыында мөзүр-мөзүр кара хаяларлыг, харын хойлар карартыр казып каапкан дагның эдээнге келдивис. Кырлаң ындында ыйгылактан ак-көк ыш бүргег дээрже дүндүүштелип үнүп тур. «Большевик» совхозтуң хойжузу Моңгуш Кертик-оолдуң кыштаа ол.

Кажаада ээрлиг аъттты баглап каан. Малчын хойларының бажын дозуп чораш чаала келген боор. Коданның девискээри арыг-силиг: кажаадан үндүрген өдекти элээн ырадыр аппаргаш, оваалагылап каан, суг кудуп бээр оңгачалар чурум-чыскаалдыг. Хойларның чылгап турар оюк дустары арыг черде. Ол бүгүнү көргеш, малчын-даа кежээ, кызымак, ажылчын кижи-дир эвеспе деп билип кагдывыс.

Узун эвес сынныг, даштындан көөрге кижи ортузу эртип чоруур назылыг, сырынга доңдуккан хүрең арынныг, чазык шырайлыг, силиг кеттинген эр бажындан үнүп келгеш, ээрин маңнашкан ыттарын хайдей берди.

Мендилешкен соонда, Моңгуш Сапыыновичиден айтырдывыс:

— Мал-сүрүг менди тур бе?

— Мал-даа менди, хүр ийин дээш, демгивис өөрүшкүлүг хүлүмзүреди. Оон дораан-на бажыңынче чалады:

— Соокта даштыгаа тургаш канчаар, бажыңче киринер. Чылыг черге хөөрежип олургай-ла бис.

Иштиделгем, чырык соңгаларлыг, чылыг бажың. Бажың ишти арыг-силиг, орун-дөжекти, дериг-херекселди шевергин кылдыр салган.

— Бээр, боже эртиңер, даргалар—деп, бажыңның хереэжен ээзи Моңгуш Койнааевна бисти дөрже чалады.

Сандайларга саадапкаш, бажың иштиниң шиниин магадап көрүп олур бис. Моңгуш Койнааевна аъш-чем белеткеп эгеледи. А Моңгуш Сапыынович папирозун сорбушаан, чугаалап олур:

— Эки кыш боор тур. Хар чуга, соок шоолуг эвес. Мал күскү хевээр ийин. Мурнуку чылдарга бодаарга, магалыгдыр. Мал хүрде, малчын кижи артында омак-сергек боор чүве. Мал чудаарга, кижи база түрээр, удуур уйгузунга безин чединмес ышкажыгай.

— Мал одары четчир ыйнаан але?—деп улам-на чугаа эредим.

— Бо кыштагның одары делгем чер. Чаңгыс кодан хойга төттүнмес. Кыш эгезинде хат хадааш, харны бичии хөртүктепкен, ол-ла арай багай болду. Оон башка магалыг болур ийик. Ам-даа ажырбас. Хары чымчак черлерни көрүп кадарарга, хойлар тоовас. Чүгле кадарчының бодундан хамааржыр.

— Хой оолдап эгелээн бе?—деп, сонуургадым.

— Кидин-не түлүктеп оолдай берди. Мээң коданымда төрүүр хойлар чүве. Тарып боозаткан, ынчангаш дүн-хүнде төрүүрү хөй. Чаңгыс дүүн дүне безин 10 хой оолдаан, даңны атсы чаш хураган дажыглааш, удувадывыс. Оолдаашкын үезинде ажыл-даа аартаар болдур ийин. Ам төрүттүнген 50 хураган бүрүн менди. Оларны тургузар чылыг кажаа база бар.

Четкир суттүг, изиг шайны аартап олурувуста, Моңгуш Сапыынович чугаазын уламчылады:

— Колхозтуң хоюн кадарып киргеш, ам сес чылдың нүүрүн көрүп тур бис. Бо аразында чүнү көрбедивис дээр, чут чылдар-даа таваржып тургулады. Кызып-кылайып тургаш, хөйнүң малын менди кадагалап келдивис. Колхозувус совхоз апарган. Ам малчыннарның хандырылгазы улам экижээн. 8 чыл дургузунда өстүрген хураганнарывысты санап көөрүвүске, 2500 ажыг баш болду. Ол дээрге амгы мээң бо коданымда ышкаш ындыг сес кодан хой-дур. Чыл бүрүде-ле бир кодан хураганны доруктуруп берип келгенивис ол ышкажыл. Дүк 8 тонна хире болган. Ол бүгүнү бодап кээрге, кижиниң сеткилинде өөрүнчүг-дүр. Малчын кижиниң ажылы эскет чок кылдыр сагындырар. А херек кырында хандыр бодап көөр болза, Төрээн чуртка ооң бүдүрүп берип турар ажыл-үүлези улуг. Малчыннарны ээлчеглиг ажылдаарынче, суурга чурттаарынче шилчидер деп турар. Ону бистиң совхоз бо чылын боттандырып эгелээр. Ол-даа кончуг эки херек-тир. Мен ону четтикпейн манап олур мен. Ээлчеглиг ажылче шилчээн соонда дыка эки болур ийик. Малчыннарның амыдырал-чурттлагазы улам экижиири чугаа чок.

Малчынның бажыңының иштинде дериг-херекселиниң шиниин көргеш, мынча дидим:

— Бажың иштиниң бо хире улуг өртектиг эт-херекселдерин садып ап турарын бодаарга, шалың-даа шыырак-тыр, аа?

Малчын чазык хүлүмзүревишаан, харыылады:

— Мээң ап турар шалыңым өске малчыннарныы-биле бир дөмей. Ынчаарга акшаны чөп чарыгдап билир херек. Чүвениң шынып чажыргаш канчаар. Бисте чамдык малчыннар шалың алгаш, оозун ол дораан-на арага садарынга чарыгдап каантар-дыр. Ынчангаш бажың иштиниң эт-херекселин садып алыр акшазы чок болур. Бис акшавысты чөп чарыгдааш, бичелеп шыгжап ап тургаш, ооң соонда херег лээн чүвевисти садып ап турар бис. Байгы-ла чажыт ында.

Бажында ийи демир оруну салган, оларның артын чараш хээлиг пөстер-биле көжегелээн. Соңга карактарында база-ла хээлиг пөстерни аскылаан. Оруннар кырында дүктен кылган чымчак, чылыг, кылын чоорганнарны салгылааш, кырын арыг шывыг-биле шып каан. Куш чөөгү дартагар сыртыктарны арыг ак хап-биле хаптаан. Стол кырында чаа дааранып машина, дөрде чавыс шкафчыгаш кырында радиоприёмник. Бажыңның бир булуңунда улуг өртектиг, чаа чем шкавы. Бажыңны агарты чугайлап каан, шалазының дозузу кылаңайнып чыдар. Эжик чоогунда орус печканы тургускан. Ону база агарты чугайлаан. Малчынның бажыңының ишти хоорай чурттакчызының бажыңының иштинден бичии-даа ылгашпас. Өске-даа малчыннар ап турар шалының шын чарыгдаар, чуртталгазының культуразының дугайында сагыш салыр болза, ындыг дериг-херекселди садып ап, арыг-силиг, культурлуг чурттап болуру оон тодаргай-дыр.

Өг-бүлениң ийи ээзиниң кайызы-даа хүндүлээчел, чазык, чугаакыр, культурлуг улус болду. Оларның харам чокка салган аъш-чемин тотпээже чоогладывыс.

Олар үш уругларлыг. Ийизи ажылдап турар, а хеймери онгу классты эрткен чылын дооскаш, ам адазынында дузалажып, сакманчыктеп ажылдай берген.

— Эрткен юбилейлиг чылды багай эвес түңнелдиг доостум—деп түңнелинде Моңгуш Кертик-оол чугаалады.—Ам тоску беш чыл планының баштайгы чылында улам-на шудургу ажылдааш, партияның XXIV съездизинге төлептиг белек-биле ужуражыр дээш, төрүүр 100 хойдан 100 хураганны, хой бүрүзүнден 2,5 кг дүкту алырын хүлээндим.

Ол аразында чаа быжырган хлебтиң чаагай чыды думчукка кээп какты. Хөөп быжа берген саргыл хлебти Моңгуш Койнааевна печкадан эзип тур.

— Хлебти база-ла бо кадай боду быжырып турар кижи—деп, ашаа чугаалай-дыр.

Кызымак ажыл-ишчиниң культурлуг чуртталгазын кайын-даа, ыракта кыштагдан-даа көрүп болур дээрзин өг-бүле херечиледи.

ЧУРУКТА: М. Кертик-оол чаа келген солунну кадайы М. Нанзалмаа-биле номчуп олур.

А. КУЛАРОВ.
А. КУМАЯКТЫҢ фотозу.

КАДАРЧЫ

Улуг-Хем районда «Найырал» совхозтуң Үрбүн салбырында хойжу Дойдаа Ховалыг бодунга алган хүлээлгезин эки күүседип келген. Эрткен юбилейлиг чылда 100 баш хойга онааштыр 102 хураганны, хой бүрүзүнден 3,2 кг дүкту кыргып алган. Кадарчы бодунуң кужу-биле 9 тонна сигенни кезип, белеткээш, кыштаанын, үүрмек септелгезин кылган болгаш чунар-бажыңны база боду тудуп алган, доктаамал изидип, чунуп турар. Ынчангаш ооң кышка белеткели өске кадарчылардан дээре болган.

Коммунист Д. Ховалыг совхозтуң хоюн үр чылдарда кадарып, чыл бүрүде эки түңнелдерни чедип ап, совхоз баштаар чериндеп каш удаа мактал, шаңналды ап келген.

Амгы үеде ооң коданында төрүүр 312 хою оолдап эгелээн болгаш баштай төрээн хойларындан чаш хураганнарны менди ап, доруктуруп турар.

Партияның XXIV съездизинге төлептиг ужуражыр дээш, хойжу бедиткен социалистиг хүлээлгени алган ажылдап турар.

К. ӨДЕГЕЙ.

Съездиден съездиге чедир

СЕСКИ БЕШ ЧЫЛ БОЛГАШ УЛУСТУҢ ЧААГАЙ АМЫДЫРАЛЫ

Социалистиг ниитилел улустуң чаагай амыдыралын доктаамал бедидерин, кижилерниң материалдыг болгаш культурлуг херегледдерин улам долу хандырарын бодунуң кол сорулгазы кылдыр салып турар.

Ону тайылбырлаар төлээде, ССРЭ-ниң экономиктиг чедиишкиннерин тодаргайлап, турар эң чугула көргүзүг — национал орулганы ап көрээли. 1961—1965 чылдарда национал орулганың немелде өзүлдезиниң чылда ортумаа-биле темпилери 5,9 хуу турган болза, сески беш чылда (1966—1970 чылдарда) баштайгы медээлер-биле алырга 7 хуу чедир, ооң иштинде ССРЭ-ниң Дээди Совединиң сөөлгү сессиязынга ССРЭ-ниң Күрпланының даргазы Николай Байбаковтуң илеткелинде демдеглээни-биле болза, 1970 чылда 7,6 хуу чедир бедээн.

Техниктиг болгаш ажыл-агыйжы дүрген депшилге экономиканы хөгжүдериниң сорулгаларын бүгү талалыг шиитпирлээр, чурттуң камгаланыр аргазын чайгылыш чокка быжыглаар, ооң-биле кады улустуң амыдырал деңнелин бедидеринге хөй акша-хөреңгилерни киирер арганы Совет күрүнеге берип турар.

Мындыг деңнештирилгелерни база катап ап көрээли. 1961—1965 чылдарда чоннуң кижи санынга онаажтыр боттуг орулгалар 19 хуу, а 1966—1970 чылдарда—33 хуу өскен.

Совет кижилерниң чаагай амыдыралының өзүлдези чүден илереп турарын тодаргай тайылбырлаары эргежок чугула. Хамыктың мурнунда ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның айда ортумак ажыл төлевири чайгылыш чокка көвүдеп келген. 1965 чылда ажыл төлевири 96,5 рубльден 1970 чылда 122 рубльге чедир, а хереглелдиң ниитилел фондуларындан төлевирлерни болгаш чиңгелделерни немээрге 194 рубль чедир өскен. Беш чыл дургузунда ажыл төлевири айда ортумаа-биле 26 хуу бедээн. Колхозчуларның ниитиниң ажыл-агыйындан алыр орулгаларының 40 хуу ажыг бедээни борта эң коскү көргүзүг болур. 1965 чылда күш-ажыл төлевирин ажылдаан бир кижи-хүнүнге онаажтыр алырга, 2 рубль 68 көпеек турган болза, 1970 чылда 3 рубль 62 көпеек болган.

Профэвилелдериниң эргелеп башкарып турары күрүне социал страхованиезиниң бюджеди бүдүн чартык катап өскен. Өске сөс-биле чугаалаарга, ажылчыннарга, албан-хаакчыларга пенсияларны болгаш пособиелерни төлээринге, ажылчы чоннарның санаторий-курорт эмнээшкинин болгаш дыштанылгазын хандырарынга чарыгдаар акша-хөреңгилер бүдүн чартык катап көвүдээн.

Үүрмектеп садар бараан саарылгазы ышкаш, ындыг көргүзүглерниң өзүлдези совет улустуң амыдырал деңнелиниң бедээн дугайын шуут херечилеп турар. Күрүне болгаш кооператив садыында, ооң иштинде ниитиниң чемненилгезинде бараан саарылгазының хемчээли 1965 чылдыы-биле деңнээрге, 1970 чылда 48 хуудан эвээш эвес көвүдээн. Ам совет кижилер боттарынга эң эки ассортиментилиг болгаш шынарлыг бараанарны элбээ-биле садып ап турар дээни ол-дур. Шынында сөөлгү үениң дургузунда хереглелдиң структуразынга эки талалыг коскү бурунгаарлаашкыннар болгулаан. Үр үеде эдилээр чүүлдер ында улам кол черни ээлеп турар.

Чижээ, беш чыл дургузунда —1966 чылдан 1970 чылга чедир чем продуктуларны садып алыры 33,6 хуу, аъш-чем аймаандан өске бараанарны садып алыры 45,3 хуу көвүдээн. 1969 чылда чүс өг-бүле бүрүзүнге-ле 64 радиоприёмник болгаш радиола, 46 телевизор, 26 соодукчу, 45 хеп чуур машина онаажып турган. Мооң-биле кады совет кижилерниң чеминиң рационну дыка экижээн. 1966—1969 чылдарда чоннуң кижи санынга онаажтыр эът продуктуларны ажыглаары 15 хуу, сүт болгаш сүт продуктуларны—21 хуу, чуурганы—20 хуу, балыкты болгаш балык продуктуларны—25 хуу, ногааларны болгаш бахчы культураларны ажыглаары 10 хуу көвүдээн.

Совет күрүне амыдырал хандырылганы экижидеринге улуг кичээнгейни салып турар. Кижиниң хөөнү дыштанырынга, селгүүстээринге, өөредилгеге ажыктыы-биле чарыгдаар хостуг шак-үениң саны амыдырал хандырылганы канчаар организастааныдан биче эвес хире-чергелиг-биле хамааржып турар-ла болгай. А бо бүгү бодунун ээлчээнде күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнге таарымчалыг салдарны чедирер. Доозулган беш чыл амыдырал индустриязының дүрген өзүлдезиниң үези болган. Ооң чоңга ачы-дуза чедиреринин хемчээли 2,2 катап хире, а кедээ черге—3 катап көвүдээн. Совет кедээ амыдырал культуразының талазы-биле хоорайга улам-на чоокшулап кел чоруур.

Совет кижилерниң амыдыралының база бир чугула талазы болур чуртталга байдалдарын экижидерин ап көрээли. 1966—1970 чылдарның дургузунда 518 миллион дөрбелчин метр ажыктыг шөлдү ажыглалга киирген, азы 1961—1965 чылдарныындан 28 миллион дөрбелчин метр хөй болган. Беш чыл дургузунда барык 55 миллион совет кижи, азы бүгү чоннуң дөрттүң бир кезии хирези чаа бажыңнарже көжүп кирген.

Эрткен беш чыл эртемниң болгаш техниканың шапкын хөгжүлдезиниң үези болган. Ол чылдарның дургузунда совет эртемденнерниң, инженерлерниң болгаш ажылчыннарның чогаадыкчы күжениишкиннерининң ачызында атомнуг энергетика, микробиология, электроннуг техника бурунгаар ырак базымны кылган. ССРЭ-ниң космосту шиңгээдип алыр талазы-биле чаа чедиишкиннери кайгамчыктыг. Айның бүдүмелдерин автоматтыг арга-биле Черге чедирерин эң-не баштай боттандырган автоматтыг «Луна-16» болгаш «Луна-17» станцияларның ужудуушкуннары база боду чоруур аппараттың Ай кырында шинчилели ол дугайын херечилеп турар. Билигниң чаа адырларында депшилге, культураның улам ыңайгы чечектелиишкини, мергежилдиг кадрларны белеткээри — бо бүгүже Совет күрүне улуг кичээнгейни салып турар. ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйында тускай эртемниглерниң саны 1965 чылда 12,1 миллион кижиден 1969 чылда 18,1 миллион кижиге чедир көвүдээн. Ол үениң дургузунда дээди болгаш ортумак тускай өөредилге черлеринден тускай эртемниглерни чыл бүрүде өөредип үндүрери 1,6 катап көвүдээн. Беш чыл дургузунда Совет Эвилелинде эртем ажылдакчыларының саны 275 муң кижиге көвүдээн, а эртемге дөзевилелдер 1,6 катап өскен.

Бүдүрүлгени хөгжүдер болгаш улустуң амыдыралын экижидер талазы-биле ССРЭ-ниң коскү чедиишкиннери капитализмниң кол чурттарының чурттап эрттирип турары экономиктиг болгаш социал бергелерге онза удурлашкак болуп көстүр. Ынчерге да ажыл-ишчиниң идепкейи чавыс деңнелде турар, ажыл чокталыр чоруктуң айтырыы улам чидигленип, «социал чаагай чорук» дээр ниитилелге шыңгыы нарыыдаашкыннар-биле кыжаныр турар. Ам капиталдың индустриалдыг чурттарында чүгле албан ёзузу-биле даңзылаткан ажыл чоктарның саны безин 8 миллион хире кижи боор турар, ооң иштинде АКШ-та — 4,6 миллион кижи, азы ол чурттуң бүгү ажылчын күжүнүң беш чартык хуузу. Саазын акшаның өртек-үнезиниң соксаал чок улам кудулаашкыны, баштайгы хереглелдиң чүүлдеринге өртектерниң бүгү-нити өзүлдези ажылчы чоннарның эктинге аар чүктенчек боор турар. Чижээ, Каттышкан Штаттарда бүдүрүкчү үлетпүрнүң ажылчыннарының боттуг ажыл төлевири улам-на кудулап турар. Ында саазын акшаның өртек-үнезиниң кудулаашкынының болгаш монополияларның үптекчи политиказының ыйыышкыны-биле амыдырал чурттаарының үнезиниң өзүлдезиниң темпизи ажылчыннарның акша ажыл төлевириниң хемчээлиниң өзүлдезиниң темпизинден 1,3 катап бедик. Ажылчы чоннарның экономика талазы-биле байдалының дорайтаашкыны капитализмниң индустриалыг чурттарында ажыл соксадыышкынныг тулчуушкуннарның хемчээлин улам калбартып турар. 1966 чылда ажыл соксадыышкынынга 27 миллион кижи киришкен болза, 1970 чылдың чүгле бирги чаартыында — 28 миллион кижи киришкен.

Мынчангаш ажыл-агыйның социалистиг системазы кижилерниң чаагай амыдыралын дүрген бедидеринче аппар чоруур бүдүрүлгениң план ёзугаар доктаамал өзүлдезин көргүзүп турар-дыр. Ынчаарга капиталистиг ажыл-агыйның хөгжүлдези мөлчүкчүлер биле мөлчүттүргеннерниң аразында шиитпирлеттинмес болгаш улам ханылап турар социал-экономиктиг чөрүлдээлерге таваржып турар. Ооң түңнелинче ажылчы чоннарның калбак массаларының антимонополистиг болгаш антиимпериалистиг шимчээшкиниң идепкейжип, капитализмниң дүрүм ёзугаар чайлаш чокка буурап дужерин чоокшуладып кел чоруур аңгылар тулчуушкуннарының чалбыыжы улам чайыннандыр хып турар.

Леонид ПЕКАРСКИЙ,
экономист.
(ПМА).

Советтер болгаш амыдырал

НЕГЕЛДЕЛЕРГЕ ДҮҮШТҮР

Бай-Тайга районнуң Советтери боттарының организас-массалыг ажыл-чорудулгазын амгы үениң негелделеринге дүүштүр сайзыраңгайжыдар талазы-биле чамдык ажылдарны чоруткан. Ажыл-агый, культура тургузуушкунунуң сорулгаларын шиитпирлээринге Советтерниң ролю бедээн. Районнуң ажыл-ишчилери 1970 чылда күрүне мурнунга планныг опаалгаларын, алган социалистиг хүлээлгелерин хуусаа бетинде ажыр күүсеткен. Эң ылангыя кедээ Советтер чоңдан эът, дүк садып алырын эки организастаан.

Конституциялыг хуусааны барымдаалап, район Совединиң сессияларын чыл эгезинден бээр 6 удаа чыылдырып, оларга юбилейлиг чылда алган социалистиг хүлээлгелерниң, соңгукчуларның чагыгларының күүселдезиниң, капитал тудугларның чоруун турарының дугайында болгаш өске-даа чугула айтырыгларны чугаалашкан. Ол сессияларга Советтиң депутаттарындан аңгыда, калбак активти база киириштирип келген. Оон аңгыда райкүүскомнуң хуралдарынга 230 хире хүн бүрүнүң айтырыгларын көрүп шиитпирлээн. Сессияларның, күүскомнарның болгаш үстүкү удуртур органнарның доктаал шиитпирлерин амыдыралга боттандырар, оларның күүселдезин контрольдаар ажыл ам-даа ыракта четпезин база демдеглезе чогуур. Эң ылангыя эрткен сессияларның шиитпирлеринин күүселдезин дараазында сессияларга илеткевейн турар.

Соңгуткан округтарга депутат ажыл-чорудулгада чамдык эки ажылдар база илереп турар. Район, кедээ Советтерниң депутаттарының хөй кезии соңгукчулар мурнунга отчёттарын берген нер. Олар сессиялар шиитпирлерин таныштырып, оларны күүседиринче чонну организастап турар. Депутаттарның иштинде бүдүрүлгениң мурнакчылары, ажыл-агыйның организакчылары хөй. «Тээли» совхозтуң хойжузу Х. Бичии-уруг, С. Тойбухаа, «Кара-Хөл» колхозта хойжу Х. Сагды, «Мурнакчы» колхозта хойжу Х. Опан, «Тээли» совхозта чылгычы С. Бакчап; кедээ Советтерниң депутаттары хойжу Ч. Манзырыкчы, өшкү кадарчызы А. Бады-Назын болгаш өскелер-даа бүдүрүлгеге мурнакчы ролюн көргүспүшаан, депутат хүлээлгелерин ак сеткилдиг күүседип турарлар.

Район Совединде 34 депутат, 11 активчилерни хаара туткан 8 доктаамал комиссия бар. Олар сессияларга айтырыглар белеткээринге киржип, эдеринчи илеткелдерни кылып келгеннер. Шуй кедээ Совединиң улус өөредилгезиниң, кадык камгалалының талазы-биле доктаамал комиссиязы (даргазы С. Чедер-оол) ажылын план ёзугаар чорудуп, хуралдарын доктаамал эрттирип турар. Ындыг болза-даа район Совединиң социалистиг хоойлу-дүрүм камгалалының комиссиязы (даргазы К. Чамбый-оол), аныяктар херектериниң талазы-биле комиссиязы (даргазы М. Дробышевская) кандыг-даа тодаргай ажыл кылбаан.

Чоннуң бот-тывынгыр хөй-нити организацияларының ажылынга удуртулганы чамдык Советтер экижиткен. 900 ажыг активти хаара туткан 105 хире организациялар бар. Тай-Талда, Кызыл-Дагда, Кара-Хөлде херээженнер чөвүлелдери, Кызыл-Дагда, Кара-Хөлде агитквартиралар, Шуйда, Кара-Хөлде кудумчу, квартал комитеттери дээре ажылдап турар. Соңгукчуларның берген чагыгларын күүседир, күүсекчи комитеттерге кирген хомудал, билдириишкиннерни өй-шаанда көөр, ажылчы чоннарның хуралдарынга күүскомнарның отчёттарын бээр талазы-биле ажылдар база чоруттунган.

Районнуң Советтери партияның ээлчеглиг съездизинге уткуштур ажылчы чонну мобилизастаарынга төлептиг үлүүн киирер дээш, ажыл-агый, культура тургузуушкунунга удуртулганы амгы негелдеге дүүштүр тургузар ужурлуг.

Ш. КҮЖҮГЕТ.

Чаңгыс ажылга чээрби сес чыл

Чаа 1971 чыл үнүп келгенде, Баян-Кол ортумак школазының башкылар, ажылчыннар болгаш дөргүл-төрелдер чыглып келген. Школаның хоочун ажылчыны, аңаа хлеб быжырыкчылап, ол ажылга үзүктел чок 28 чыл ажылдаан Мария Седийбеновна Үйнукайның хүндүлүг дыштанылгаже — пенсияже үдеп турганы ол. Үделге кежээзин ажыдып тура, школа директору Я. Н. Шанчаа юбилярның эрткен күш-ажылчы оруун чыылганнарга таныштырган.

Мария Седийбеновна хлеб быжырар мергежилин бо школага Ада-чурттуң Улуг дайызының кадыг-дошкун чылдарында эгелээн, чоннуң ажылдыг кадык-шыырак өзүлдези дээш ие ёзузу-биле сагыш човангыр ажылдап келген. Пенсияже ону үдээр дээш чедип келген башкыларның, ажылчыннарның база чалаттырган аалчыларның аразында ооң ашкарып-чемгерип өстүргени, амгы үеде улус ажыл-агыйының янзы-бүрү адырларында ажылдап турарлар хөй.

Чаңгыс ажылга үзүктел чокка ындыг чаагай, ак сеткилдиг ажылдап келген бо дүүн ишчиниң амыдыралчы оруунуң дугайында чылыг сөстерни, чаагай күзээшкиннерни орта чүве чугаалааннар кылгылаан. Школаның хөй-нити организацияларының мурнундан профэвилел местокомунуң даргазы Г. М. Даржаа мынча дээн:

— Эргим иевис, хүндүлүг Мария Седийбеновна! Силерниң хөй чылда чаагай күш-ажылыңар дээш Баян-Кол ортумак школазының мурнундагы-даа, амгы-даа бүгү өөреникчилериниң, башкыларының, ажылдакчыларының мурнундан улуу-биле четтирдивис деп чаагай сөстерни чугаалаарын чөпшээреп көрүңер! Пенсияже үнзе-даа, үр чылда ажылдап келген аргадуржулгаңарны школаның ажылчыннарының аразынга нептередип, үр ажылдап келген коллективиңерни моон соңгаар-даа утпайн, кээп турар боор силер деп бүзүреп тур бис. Хууда амыдыралыңарга аас-кежиин болгаш кадык-чаагай болуруңарны күзедивис!

Ол сөстерниң сөөлүнде, школа башкыларының өмүнээзинден өртектиг белекти юбилярга байырлыг байдалга ол тывыскан.

Юбилей медалының эдилекчизин школаның коллективи ындыг байырлалдыг байдалга пенсияже үдээн.

О. НАМЧЫЛАК.

ДЕЛЕГЕЙ бо хүннерде

КАР. Совет Эвилелиниң дузазы-биле туткан Асуан гидроэнергетиктиг комплекстиниң тудуу доозулган. Нилде бо улуг африка тудуг—араб-совет найыралдың символу болу берген.

ЧУРУКТА: Асуан ГЭС-тиң тудугжулары 4-кү турбинаны ажыглалга киргенинге холбаштыр өөрүшкү-маңнайын илергейлеп тур.

В. СОБОЛЕВТИҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

ДУГУРЖУЛГА ЧЕДИП АЛДЫНГАН

КАИР. (СЭТА). Иордан найысылалга Иорданияның премьер-министри Васфи Теллдиң болгаш Палестинаны хостаар организацияның Төп Комитединиң төлээлекчилериниң аразынга болган ужуражыышкынга чазак шериглери биле палестина партизаннарының аразында месилдежиишкиннерни соксадыр дугайында дугуржулга чедип алдынган дээрзин МЕН агентилелдиң корреспондентизи Амманадан дыңнаткан. Арабтар аразының шериг комиссиязының баштыңы бригада генералы Хильми чугаалажыышкыннарга киришкен.

Партизаннарның доп-дораан ээп келир ужурлуг турушарын тодарадыр комитетти тургузарын, партизаннарның аргыжарының хостуун хандырып бээр, партизаннарның туружунче азы армияның туружунче кандыг-даа халдаашкыннарны хоруур, Палестинаны хостаар организацияның ТК-ның контролю-биле тускай пунктуларга партизаннарның боо-чепсээн дужаар төлээде чазак контролюнуң системазын эде көөрүн дугуржулгада баш бурунгаар айыткан.

ТУНИС. (СЭТА). Иорданияда байдалды чогумчудар талазы-биле арабтар аразының дээди комитединиң баштыңы Бахи Ладхамның медеглээни болза, Лондонга Иорданияның хааны Хусейн-биле ужурашкан үемде, ооң чуртунга ээп келген соонда дораан-на комитеттиң ажыл-чорудулгазын катап эгелээринге хаан чөпшээрешкен. Ооң дараазында комитет бодунуң ажылының түңнелдериниң дугайында отчётту бүгү араб чурттарга киирер ужурлуг дээрзин Ладхам база чугаалаан. Комитеттиң составын элээн каш араб чурттарның төлээлекчилерин киирип тургаш, калбартырының дугайында саналды Хусейн хаан база хүлээп алган деп, Ладхам демдеглээн. Ук төлээлекчилерни иордан чазактың болгаш Палестинаны хостаар организацияның ТК-ның чөпшээрээнин ёзугаар томуйлаар.

ПАТРИОТТАРНЫҢ ЧЕДИИШКИННЕРИ

ХАНОЙ. (СЭТА). Мурнуу-вьетнам патриоттар Меконг хемниң шынаазынга чедиишкинниг халдаашкыннарны каш удаа чоруткан деп, Парлалганың хосталга агентилелиниң дыңнадыын барымдаалааш, ВИА агентилел дамчыткан.

Декабрь 3-тен 25-ке чедир Чвань можунуң Канлонг районунуң девискээринге болган тулчуушкуннарга хосталганың Улусчу чепсектиг күштериниң дайынчылары дайзынның 160 хире солдадын чыскаалдан үндүрген, ийи самолётту дужур аткан болгаш 3 шериг машиназын чок кылган. Январь 2-де ол-ла можунун Кауке районунга патриотчу күштер чалча шериглерниң 9-ку дивизиязының батальонунче халдааш, дайзынның 90 хире солдадын узуткаан.

Декабрь төнчүзүнде Камау можуга патриоттар чалча шериглерниң 50 ажыг солдадын сандан үндүрген.

Декабрь 27 дүнезинде Бенче можуга Хосталганың Улусчу чепсектиг күштериниң дайынчылары № 26 орукту дургаар чалча шериглерниң туруштарын чылча шапкан. Олар дайзынның 30 солдадын чыскаалдан үндүрген болгаш ок-чемзек шыгжаан складты өртеткен.

Ратьзя можуга патриотчу күштер чаа чылга холбаштыр Мурнуу Вьетнамны хостаарының Национал фронтузунуң дайылдажырын соксадыр деп чарлаанын декабрь 31-де болгаш январь 1-де үрээп сайгон шериглер-биле тулчуушкунга дайзынның 110 хире солдадын өлүрген болгаш балыглаан, январь 3 болгаш 5-те олар дайзынның база 30 солдадын узуткаан.

ПОЛИТИКА ТАЛАЗЫ-БИЛЕ ХОРУГДАТТЫРГАННАРНЫ ХОСТААН

РИО-де-ЖАНЕЙРО. (СЭТА). Эрткен чылдың декабрь 7-де оор алган швейцар элчин Энрико Бухерниң орнажы кылдыр бразиль кара бажыңнардан хостап үндүрген политика талазы-биле хоругдалга чыткан 70 кижи тускай самолёт-биле Чилиже ужудуп үнген. Оларны полицияның 35 агентизи үдеп чоруур.

Президент Гаррастазу Медисиниң ат салган декреттиң дугайында база билдине берген. Хостап үндүрген бөлүк кижилерниң төрээн чуртунче ээп келирин ол декретти ёзугаар хоруп турар.

Элчинни оорлааннарның медеглээни-биле алырга, политика талазы-биле хоругдалга чыткан 70 кижиниң Чили найысылал Сантьягода чеде бергени дугайын даштыкы информас агентилелдер дыңнатканы соонда дораан-на швейцар элчинни хостаар дээн.

Чаңгыс эп-сеткил каттыштырылгазы

КАИР. (СЭТА). КАР-ның парлалгазы, радиозу болгаш телевидениези ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорныйның КАР-да аян-чоруунга улуг кичээнгейни салып турар.

Хүндүлүг совет аалчының Каирде чоруп турарын төп солуннарның бирги арыннарынга чырыдып турар. Дүштеки шайлалгага Н. В. Подгорныйның болгаш КАР-ның Президентизи А. Садаттың чугааларын солуннарга парлаан.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының аян-чорук кылып, КАР-да келгени —совет-араб найыралдың күжүнүң болгаш быжыының база бир херечизи-дир, совет-араб найыралдың чайыннанчак боттаныышкыны Асуанның бедик плотиназының тудуун дооскан болур деп, «Аль-Ахрам» солун бижээн. Ук солуннуң оон ыңай демдеглээни: бо аян-чорук «Совет Эвилели арабтарның дүрүм ёзугаар эргелерин камгалавышаан, оларның талазында кезээде шиитпирлиг туржуп турарының база бир бадыткалы болур. Совет Эвилели бүгү делегейде депшилгениң, тургузулганың болгаш хосталганың күчүлүг камгалакчызы, империализмге болгаш реакцияга удур шиитпирлиг демиселчи болуп келген болгаш артып-даа турар деп чүвени болуушкуннар үргүлчү бадыткап турар».

«Аль-Гумхурия» солун Асуанның бедик плотиназын тударынга совет экономиктиг болгаш техниктиг дузаламчыны бедии-биле үнелевишаан, ооң тудуунуң доозулганы-биле экономиктиг болгаш политиктиг хосталга дээш египет нацияның демиселиниң база бир чугула болгаш өндүр улуг үе-чадазы дооступ турар» деп демдеглээн. «Египет улус улуг Совет Эвилели-биле бодунуң найыралынга болгаш кады ажылдажылгазынга чөргаарланып, ак сеткилдиг дузаламчызы дээш, аңаа өөрүп четтиргенин илерегейлеп турар» дээрзин солун демдеглээн.

«Бистиң берге демиселивиске бистер-биле Совет Эвилелиниң эп-сеткил каттыштырылгазы марксисчи-ленинчи кол принцип—пролетаржы интернационализмниң принциви-биле негеттинип келген» деп, солун медеглээн.

Кайгамчыктыг хүнге тураскааткан

УЛАН-БАТОР, Январь 15. (СЭТА). МАР биле ССРЭ-ниң аразында Найырал, кады ажылдажылга болгаш дузалажылга дугайында керээниң 25 чыл оюнга тураскааткан моол ажылчы чоннарның байырлыг хуралы дүүн кежээ Улан-Баторга болган.

МАР-ның Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы Ц. Пунцагноров хуралга илеткел кылган. 1946 чылдың керээзи социалистиг тургузуушкуннуң темпилерин дүргедедиринге, бистиң чуртувустуң делегей аренаазында туруштарын быжыглаарынга аажок улуг рольду ойнаан дээрзин илеткелчи демдеглээн. Бо керээ делегейниң социалистиг системазын быжыглаарының, Азияда болгаш Ыраккы Чөөн чүкте тайбыңны камгалап, быжыглаарының херээнге чугула салыышкынын киирген.

Хуралга Ю. Цеденбал, Ж. Самбу, партияның болгаш моол чазактың өске-даа удуртукчулары, а ол ышкаш ССРЭ-ниң МАР-да Онза болгаш Бүрүн эргелиг Элчини С. Н. Щетинин хуралга олурушкан.

Совет делегацияның баштыңы Пекинде чеде берген

ПЕКИН, январь 14. (СЭТА). ССРЭ-ниң болгаш КУР-нуң аразында чугаалажыышкыннарда совет чазак делегациязының баштыңы ССРЭ-ниң даштыкы херектер министриниң оралакчызы Л. Ф. Ильичев бөгүн Пекинде чеде берген. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң сессиязынга олуржуру-биле Москвага ол келген.

Пекин аэродромунга Л. Ф. Ильичевти совет-кыдат чугаалажыышкыннарда КУР-нуң чазак делегациязының баштыңы КУР-нуң даштыкы херектер министриниң оралакчызы Цяо Гуаньхуа, КУР-нуң Даштыкы херектер министерствозунуң ССРЭ болгаш Чөөн Европа чурттар килдизиниң эргелекчизи Юй Чжань уткаан.

ССРЭ-ниң КУР-да элчини В. С. Толстиков совет делегацияның баштыңын уткаан.

Акы-дуңма найыралдың байырлалы

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). Улусчу Моол ССРЭ биле МАР-ның аразында Найырал, кады ажылдажылга болгаш дузалажылга дугайында керээге ат салган хүнүнден бээр 25 чыл оюн улуг байырлал кылдыр демдеглеп турар. Аңаа холбаштыр аймактарда болгаш хоорайларда, үлетпүр бүдүрүлгелерде болгаш кедээ ажыл-агый каттыжыышкыннарында, школаларда болгаш культура албан черлеринде байырлыг хуралдар болгаш кежээлер эрткен, кинофестивальдарны болгаш фотоделгелгелерни организастаан.

Моол парлалга, радио болгаш телевидение алдарлыг хүнну калбаа-биле демдеглеп турар. МАРП ТК-ның болгаш МАР-ның Министрлер Чөвүлелиниң органы «Үнэн» солун мурнуку чүүлдү болгаш өске-даа хөй материалдарны парлаан.

Моол-совет найырал бистиң улустарывыстың эң эки оолдарының ханы-биле каңнаттынган деп, «Үнэн» бижээн. Найырал дугайын чугаалап тургаш, хамыктың мурнунда үттүндурбас 1921 төөгүлүг чылдың дугайын сактып турар бис, ынчаарда Улуг Октябрьның салдары-биле моол черге улусчу революция тиилээн болгаш моол улустуң төөгүзүнге чаа үе эгелээн.

Моол-совет харылзааларда чугула үе-чада болза, 1946 чылда МАР биле ССРЭ-ниң аразында Найырал болгаш дузалажылга дугайында керээ, экономиктиг болгаш культурлуг кады ажылдажылга дугайында дугуржулга болган дээрзин солун бижээн.

1966 чылда СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев баштадыр Совет Эвилелиниң партия-чазак делегациязының бистиң чуртувуска кылган аян-чоруунун үезинде МАР биле ССРЭ-ниң аразында Найырал, кады ажылдажылга болгаш дузалажылга дугайында чаа керээни чарганы бистиң чурттарывыстың аразында политиктиг, экономиктиг болгаш культурлуг кады ажылдажылганың хөгжүлдезиниң эң бедик чадазының илерели болган.

МАРП ТК-ның Бирги секретары, МАР-ның Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Ю. Цеденбал баштадыр МАР-ның партия-чазак делегациязының чоокта чаа Совет Эвилелинге кылган аян-чоруу, Москвага болган чугаалажыышкыннарның түңнелинде, 1971—1975 чылдарда МАР биле ССРЭ-ниң аразында экономиктиг кады ажылдажылга дугайында ат салган дугуржулгалар моол болгаш совет улустарының аразында бузулбас найыралдың, МАРП биле СЭКП-ниң аразында акы-дуңма харылзааларның чайыннанчак көргүзүү болган.

Улуг Ленин болгаш чанышсыдыыш чок Сухэ-Батор моол болгаш совет улустарның найыралын карак огу дег камгалаарын чагып чораан дээрзин солун демдеглээн. Бистиң ийи чуртувустун улустары ол чагыгны алдарлыы-биле күүседип турар. Бистиң найыралывыс мөңге болгаш ону кандыг-даа күш чайгыдырып шыдавас.

Делгелгеге киржиңер!

УРАН-ШЕВЕРЛЕРНИҢ КИЧЭЭНГЕЙИНГЕ

РСФСР-ниң 16 автономнуг республикаларының чурукчуларының болгаш ус-шеверлериниң кылган ажылдарының делгелгези Москва хоорайга апрель айда ажыттынар. Делгелгеге киржир аас-кежик тыва чурукчуларга база таварышкан. Чүл дизе национал культуравыстың арнын, онзагай хевирлерин долузу-биле көргүзер.

Ук делгелгеге уран чурулгага, графикага болгаш чонуң иштинде ус-шевер мастерлериниң кылган ажылдары кирер. Ындыг болганда, делгелгеге киржилгевисти түгле чурукчуларның ажылы-биле кызыгаарлап кагбайн, чонар-даштан, ыяштан чазаан, демирден шуткаан ажылдарны, тыва чонуң угулзалап каастап туруп даараан эдилелдерин киригиштирери чугула. Тыва ог иштиниң эт-херекселдери: оруп-дожектиң кааспалгазы, тыва ширтектиң сырааны, хөм идиктерни каастап туруп даараары, аптараларны янзы-бүрү оңге будуп шокарлаары, сава аймааның кылыгларын онза сонуургавчыг болуру чугаажок. Оон-биле кады чес, хола болгаш оон-даа өске эстинчел металлдардан шуткаан ажылдарны хөйнү киирген турары күзенчиг. Чижээ, шыдырааны, кижи хевирлерин чес, холадан шуткуп кылыптар уран-шеверлер Тывада хөй. Ол ышкаш көпеектен түген, чулар, соңгуулуур, өлчирбелиг хап, даңза, коъш бижектерни онза чараш шынарлыг кылып турар дарганнар бо делгелгеге боттарының уран ажылдарын киирери күзенчиг-дир.

Делгелгеге күзелдиг-де кижи киржип болур. Аңаа киржирлериң назы-харыкандыг ажыл кылып турары хамаарылга чок. Ынчангаш ажылчын, колхозчу, албан-хаакчылар болгаш өске-даа кижилер ол делгелгеге киржип болур.

Республиканың Культура министерствозунда, Тыва АССР-ниң Чурукчулар эвилелинде маңаа белеткел ажылы эгелээн. Делгелгеге эң эки ажылдарны киирер сорулга-биле тускай комиссияны тургускан бис. Кирип болур ажылдарның баштайгы данзызы тургустунган. Бо делгелгеге киржирин күзээн кижилер боттарының ажылдарын Тыва АССР-ниң Чурукчулар эвилелинче, азы Культура министерствозунче февральдың 20-ге чедир чорудар.

Тыванның чурукчулары болгаш ус-шевер мастерлери ук делгелгеге идепкейлиг киржип, национал хевирлиг, социалистиг утка-шынарлыг тыва чурулга, кааспалга уран түүлүн төлээлээр дээш бүтү күжүн, арга-мергежилин салыры күзенчиг.

С. ЛАНЗЫ,
Тыва АССР-ниң Чурукчулар эвилелиниң баштаар черииниң даргазы.

Автоматтыг станцияның хондуруушкун кылыр улашкызында тургускан луноходтуң үлегер-майыы—бо ойнааракты белек кылдыр «Россияның ойнаарактар бүдүрүлгезиниң кол эргелелиниң» Москвада чурумал кылыглар фабриказы бо чылын бүдүрүп эгелээр.

В. ХРИСТОФОРОВТУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

Суурнуң бирги чери дээш

Хову-Аксы суурда спорт чөвүдели кышкы спорттуң чамдык хевирлерин суурга эрттирер талазы-биле планны баш бурунгаар тургускан, ол ёзугаар ажылдан турар.

Профэвилелдериниң VII кышкы спартакиадазынга белеткел ажылдары январь 9-тан эгелээн. Бо хүннерде хаак болгаш конькы маргылдаалары чоруп турар.

Суурнуң бирги чери дээш хаак болгаш конькиге маргылдаазы солуы байдалга эгелээн. Хаак спортунуң дөрт удаа маргылдаазын организастаан. Ам дехтер аразында команда аайы-биле чарыш чоруп турар. 6 командадан тургустунган хоккейжилер бирги чер дээш маргылдааны эрткен дыштанылга хүнериннден эгелээн. Амдызында үүрмектөөр цехтиң хоккейжилери мурнуку одуругда. Оон-биле кады суурнуң чылыды командазы республика маргылдаазынга киржир дээш белеткел ажылдарын чорудуп турар.

К. МОНГУШ.

Национал оюннарга маргылдаа

Улуг-Хем районнуң «Х Улуг хүрээ» колхозунда комсомол комитединиң инициативазы-биле национал тыва оюнарның маргылдаазын организастаан. Аңаа 15 кижи тустус ажылының аайы-биле команда болуп киришкен. Чазадырына чеди кижи маргышкан. Сакманщик Базыр Анай-оол эки аткаш тинилээн. Баг кагарынга трактоист Ф. Оюн, септекчилер В. Маады, В. Шимит алган. Төвек теверинге тракторист М. Дамдың-оол, өөренкчи С. Сандан-оол тинилекчи болган.

Нийти команда аайы-биле трактористер командазы бирги черни, септекчилер биле сакманщиктер командалары ийи, үшкү черни эдегилээн. Колхозта комсомол комитедиң колхозчуларның культурлуг дыштанылгазын эки организастаар талазы-биле бирги кварталдың планын тургускан. Ында, шыдыраа, хаак, конькы болгаш хоккей талазы-биле оюнарны киирген.

Б. БАГЫТ-ООЛ.
С. АРАПЧОР.

Спорт

Эки эгелээшкин

Хол бөмбүүн сайыредыр, оон киржикчилерин көвүдедир база мергежилээп бедидер сорулга-биле Улуг-Хем районнуң «Күш-ажылдың хостуу» совхозунуң шаңналыг профэвилелдиң ажылчын комитеди тургускан.

Ол шаңнал дээш хол бөмбүүнүң маргылдаазын Жданов атыг совхозтуң төвүүге эрттирген. Аңаа беш команда киришкен.

Спортчу демиселдиң түңнелинде Шагаан-Арыгның № 2 ортумак школазының оөренкчилери тергиидээш, бирги черни алган. Оларга совхоотуң шилчиир кубогун тывысхан. Ийигизи — «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң үшкүзүн — Чодураанның күш-культурукулары алган.

Бо маргылдааның эң эр ойнакчызы Шагаан-Арыг ортумак школазының оңгу кызының өөренкчизи Васи Допдуй болган. Аңаа мак бижикти, ортектиг белек бергеи.

К. АЛЕКСЕЕВ.

Сталь

Бөгүн хүндүс республикага болгаш Кызылга бүргээр, чамдык черлерге биче хар чаар. Кызылга хар чагбас.

Агаарның температуразы даглыг районга 5—10, нарынга 15—20, 18—20 градус соок болур.

КАДЫКШЫЛДЫҢ ӨҢНҮҮ

Күш-культура болгаш спорт-ла хандыкшып, ажыл хүнү доозулган соонда дыштанылгазын чөп организастап турар болза, кижиниң чогаадыкчы шинээзи, оон энергиязы, омак-сергээ, ажыл-ишчи чоруу улгадып турар.

Ажылчы чоннарның болгаш өөренкчи аныяктарның ортузунда массалыг күш-культура канчаар хөгжүп, сайзырап турарын, сөөлгү үеде чон ортузунда кадыкшылганың кандыг хемчеглери тыптып келгенил, улустуң болгаш өг-бүле бүрүзүнүң амыдыралынга күш-культураны нептередир дээш күнү кылза чогуурун профавилелдерниң эки тура спорт ниилелдериниң Бүгү-эвилел чөвүделинге чугаалашкан.

Бүдүрүлге гимнастиказының чорудары кижиниң күш-ажылчы шинээзин бедидеринге ужур-дузалыг дээрзин чөвүделдиң даргазы Н. И. Куников илеткелинге чугаалаан. Күш-культура минуталарын организастап турар черлерде ажылчыннар эки ажылдап, хаая аарыыр ийикпе, кемдеп-кеогээр чоруктар эвээш.

Ивановонуң бир комбинатынга бүдүрүлге гимнастиказын чорудуп келгенинии түңнелинде, планның ортумак чүүселези 131 хуу четкен улы моон мурнунда турганынган 8 хуу бедээн. Дзержинскиий аттыг пос-таавы аргыыр фабриканың лента цегинге күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү көскүзү-биле бедээн. Ажылчыннарның аарыыр чоруу эвээжээн.

Бүдүрүлге гимнастиказының ужур-дузазын бедидериниң эртем-методиктиг кабинеди Киевте тургустунган. Ук кабинетти медицина эртемнериниң доктору профессор И. В. Муравов хөй-ниити эгелээшкин-биле удуртуп келген. Кабинет методиктиг хөй материалдарны ажыллап кылган.

Морщанскиниң локомотив депозунуң күш-культуржулары партияның XXIV съездизиниң ажыттынар хүнүнге чедир коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы деп атты чедирлерин хүлээнген. «Шалыпчы күш-ажыл болгаш спортчу чаа чедиишкиинер дээш» съезд мурнуңу чарыжы хөй-хөй коллективтерде калбарган.

Кедээниң ажыл-ишчилериниң болгаш оларның өг-бүлелериниң дыштанылгазын организастаарында чаа түүлдер тыптып келген. Ургларның массалыг спартакиадалары эртип турар. Туризм болгаш спортчу балыктаашкын сайзыраан.

Удмурт АССР-ниң «Россия», Запорож областың «Ленининиң тугу», Брест областың Калинин дээш өске-даа ажылагыйларда күш-культура — кадыкшылдыга хемчеглери эки чоруп турарын демдеглээн.

(СЭТА-ның корр.

ШКОЛАГА КҮШ-КУЛЬТУРА УСТАВЫ

Патриотизм, интернационализм, коллективчи болгаш эрес-тидим чорук, шиитпирлии, туруштуу болгаш салган сорулга дээш түткүлдүү — бо бүгү бедик мөзү-шынарга аныяк-өскенни кижизидиргеге күш-культура болгаш спорт улуг ужур-дузалыг. «Нийти билиг школаларынга өөренкчилерниң күш-дамыр кижизидилгезиниң дугайында дүрүмнү» ССРЭ-ниң Чырыдыышкын министерствозу ВЦСПС-тиң, ВЛКСМ ТК-ның, ССРЭ-ниң Кадык камгалал министерствозунуң чөпшээрели-биле кады хүлээп алган.

Устав школаның мурнунга кандыг сорулгаларны салып турарыл?

Хамыктың мурнунда ургларның кадыын быжыглаарынче угланган, оон ангыда күш-дамыр кижизидилгезин, организмниң болгаш шимчээшкин чанчылдарының арга-хевирлерин сайзыраарын көрүп турар.

Күш-дамыр кижизидилгези дээрге, түгле күш-культура кичээлдерин эрттирери эвес-ле болгай. Класстан болгаш школдан дашкаар бүгү-ле ажылдар (спорт белүүмнери, секцияларын, ургларның спорт школалары) болгаш күш-культура болгаш кадыкшылдыга хемчеглери (кичээл эгелээр мурнунда гимнастика, оюннар, чапсар үезиндеги күш-дамыр мергежилделери, кичээллерге күш-дамыр минуталары) аңаа хамаарыжыр.

«Школага күш-дамыр кижизидилгезин организастаары дээш чарыысалга директорга онаажыш турар» деп ук дүрүмде бижээн. Ол-ла дүрүмде мынча деп бижээн: «Өөренкчилерниң күш-культура кижизидилгезинге башкылар коллективи бүрүү-биле киржир». Коллективтиң кежигүннериниң сорулгалары түс-туста тодаргай айыттынган.

Чижээлээрге, өөредилге-кижизидилге ажылының талазы-биле директорнуң оралакчызы күш-культура кичээлдеринге программаны күүседип, ону эки организастап турарын доктаамал хынаар. Хүн чурумун сагыырын, эртенги гимнастиканы кылырын класс удуртукчулары, түс-түс башкылар хынаар болгаш ургларны бөлгүмнерже, секцияларже хаара түдар ужурлуг. Пионерниң улуг вожатыйы күш-культура темазынга чыыштар эрттиреринче сагыш салыр.

Школа бүрүзүнге күш-культура коллективин тургузарын дүрүмде көргеи.

Ургларның күш-дамыр кижизидилгезиниң түңнеллерин үндүрүп турарын дүрүмде чугаалап турар.

(СЭТА).

„Шынның" конкурузунга

ИНЕК-ДАШ

◆РАССКАЗ◆

ШАК БО бедик куу дагданна боор, та кайы шагда үүвези ийик, чүглуп батказ, дагның эдээнде кээп моңгеде чыдып алган дашты кажан-даа кайын уттур деп мен. Ону чон «инек-даш» дижир.

Тос харлыг турумда авам мени ол даш-биле таныштырып каан чүве. Авам адыжын даштың кырынга салгаш, мээң бажымны сүйбаары дег, ону эргелелдиг сүйбап тура чугаалаан:

— Бо инек-даштың ындыы чарыын барып көрем, оглум.

Чүнү-даа боданмайн дашты долгандыр түгүре бердим. Оон улчугуп хоюй берген эзгилеринде кызыл, сарыг хая карттары үнүп келген. Сиртинде, бижек-биле чона кезипкен чүве дег, ханы сорбулуг. Дус караа дег кылаңнаан, хөй үүрмек кезектигештерлиг. Даштың хүн ажар чүгүнде ожук аксы хире хаяы ойбак бар. Ону суг долган. Чоогунда хем агып чыдар чүве болгай. оңгу улаштыр чер иштп-биле келген-не суг боор ол. Долгандыр кургаг даг. Бел.

— Сүгшу корүп тур сеп бе?— деп, авам менче хүлүмзүрүп кел чор.

— Ийе. Чүл ынчаш, авай?

Авам меңээ чедип келгеш, сугнуң кыдыынга күдүк базып олурупкаш, мени чанынга олуртуп алды:

— Черле шимчеш дивээли шүве. Сугже топтап көрүп ор, оглум.

Авам хей чүве чугаалавас кижи. Ынчангаш кичээни бердим.

— Көрдүң бе, дөө — деп, авам сугнуң кырынче айтыдыр.

Ала карак бо. Кадыргы! Кайгаанымдан каректарым ана херли берди. Ортумак кадыргы, аскын ажыда каап, хаай каап, тапактарын хорүккүлештир ажыл, базып үнүп ор. Сиртинде чакпазын сирбейтип алган. Кудуруун дырланнадып каап, эзгилендир эштип келди. Оюң сооңдан улуг, бичe, ортумак кадыргылар...

Көжээ дег, шимчеш-даа дивейи, көжүй-ле бердим. Кадыргыларны көөрүмге пашта хайынган көже-ле! Суг үстүнче көзүлдүр ушта халып, чемнеп-даа тургулаар. Бир кадыргы эзгилендир, дүргени ажок эргиле берди. Ыя ол аразында хүнге балыктың кылаш кынган оңгунуң каазын кайгадывыс. Шуру, шил, шалың-шалың кыланнаажы холужуп, челээштелчек өңнер болу бээр.

— Кандыг кончуг чараш чоор, авай — деп, алгыра кааптып-тыр мен.

Авам менче хүлүмзүрдү.

— Кайгамчык-ла-дыр, оглум. Сен чүвениң чаражын, таалалдының билир апарган-дыр сен. Ол кончуг үнелиг, бзулуг кижизиг болуп, долгандыр бүгү-ле чүвени ынакшыл-биле көрүп, билип чоруур чоор. Эр хей-дир сен! Өртемчейде дириг хөй-ле чүве чараш. Кижээ эргим, чоок хайыралыг. Ажык-дузазын чедирер. Бо турган ногаан арыг, ээлгир ак хадыңнар, хонгу шивилер, сеглегер талдар базала чараш, кижиге эргим. Черниң, хүниүң, агаарның, сугнуң үре-садызы-дыр. Кижи база, олар ышкаш, бойдустуң төлү, оон үре-садызы... Көрдүң бе, оглум, бүгү бойдусту чарашсыныш, чаптап, камнап, хумагалап чор. Оларга ынак бол. Ийет, аңаа-ла түгүртү эвес, а топтап көрүп чор. Ынчанзыңза, кижиниң көрбээн чүвезин көрүп каар сен... Чүгле таалап көөрү база четпес. Кол-ла чүве — бойдусту камгалаары-дыр. Ону үрегден, тотчеглевес.

Оон кезек боданганаыг олуруп-олуруп, авам уламчылап:

— Дөө ол көрдаан — дээш, ужурун каан терекче айыттыг. Кужак чедиишпес чоон теректи балды-биле ужуруп каан. Ногаан бүрүлери бүрүжүп када берген. Хой чылда аңаа өзүп турган терек-тир. Ону, чүрек чок, хоозун сеткилдиг кижи ужуруп каан. Ам аңаала кургап, ирип калыр. Ол кижи ону ужургаш, оон чүнүдаа бүдүрүп албаан, көрбес сен бе. Ону тотчеглекчи дээр.

АВАМНЫҢ чугаазы мени бодандырышкан. Чүгле авамны-ла көрүп, дыңнап ор мен. «Авам дээрге оран-делегейде эң-не утаангыр, эң-не эргим, эң-не кээргээчел, чымчак, эң-не ак сеткилдиг кижидир ийин».

— Че, чоруулу, оглум. Дүүш чедип келди ышкаш — деп, авамның сагындырыы мени уйгумдан оттурупкан дег болду.

Ам көөрүмге, ойбакта өскүс байлаң-даа чок.

— Балыктарывыс кайыл, авай?

— Сен шимчептериңге, хоя бердилер, оглум.

— Ам үнмес ирги бе? — деп, коргуп айтырдым.

— Үнүп кээрдер — дээш, авам аът хылы дузакты хойнупдан уштуп келди. Оон чолдак талга оозун баглаашаа, чылдырғыыштаашаа, балык хос өде бээр хире дээрбектээш, меңээ тутсуп берди.

— Эр кижи балыктан дузактап көрем, оглум.

— Канчалдыр авай?

Борта авам мени ыяттырбады. Өске ким-даа болза, мени аажок-ла шоодар ийик. Авам харын-даа, айытты:

— Дузаанны сугже суп алгаш шимчевейн ор. Балыктар үнүп кээрге, бодуңнуң тудуксаанның балыктың бажыңче дузакты аңар кедиривит. Оон ол балыктың ийи чакпазын эрте бээр орта, ам ушта шелип келир сен...

Манап-ла ор бис. Бир көөрүмге, оюктуң каранғы дүвүүнден ак-ак тана өөктер үнүп орган дег болду. Чоортү чоокшулаза-чоокшулаза, балыктарның эриннери агарып кел чыдар чүве иргин.

Кадыргылар ам-на тырлып, үгленкелдилер. Чүгле балыкла балык! Дузаамны аңар шимчеткеш, үнүп орган улуг көк кадыргының бажын доза бердим. Кадыргы кудуруун дыйлаш кылгаш, дузакче бодуна кирип келдя. Авамның чугаалаанын-биле балыкты ушта соп келдим... Өске хөй кадыргылар хоя берди.

— Оглум, ёзулуг эр-дир сен. Ан, балык-биле авазын азыраар-ла-дыр! — деп, авам баштактаып-даа, мактап-даа кагды.

— Ам-даа балыктаалы, авай.

— Олчаны эвээш дивес чоор, оглум. Оран-чурттуң кежиинге окпелевес.

Чоруур хөңүм чок-даа болза, авамның аайынга кирдим. Чапыттывыс.

Кежээ, балывысты чип олурувуста, авам чугаалады:

— Оран-чуртуңуң ажык байлаан уш-баш чок төтчеглеп болбас. Бистиң ада-өгбелеривис балык байлаңны, аярга-ыяшты, аң-меңни биске арттырып каанын ол-дур. Сен ол бүгү бойдусту камнап, харагалзап чор. Төрээн чуртуң кижиге иезин ышкаш эргим, хайыралыг. Аңаа ынак бол. Оюң ажык-дүжүүн өйлеп четтирип, камгалап чор, оглум.

* * *

ЧООКТА чаа, ашак апарган бодум, бо чораш, инек-дашка чедө бердим, ол-ла черинде, ол-ла олчаан чыдыр. Хая карттары харын көвүдей берген. Чанында ногаан арыг харын сыыгаан. Улуг-улуг ыяштарны кезип ашпарган. Төөжээ безин артпаан. Оюң орнунда чаа, чараш ногаан ыяштарны тарып каан. Чиндигир ногаан чаа арыг чечектелип өзүп үнүп орар. Чаражы ажжок. Даштың дөрүнде биеэги ойбак хүн херелинге көрүвүүк дег кылаңайның чыдыр.

Авам-биле ийилээп орган черивис бо. Ам часкаан мен. Кадыргылар көзүлгүлеп кээп, мээң-биле мендилешкен чүве дег, дойлуп-ла турлар. Бо удаада мен, аът хылы эвес, а жилка дузакты белеткеп алдым. Ам кээп, кончуг улуг кадыргыны тудуп алгаш, оон шиитээп эъдин чип ора, хоңнум бүргеп, карактарымның арыг, ажыг чаштары чаактарымны куду чаржып бадыжының билинмес аргам чок болду.

Бо хайыралыг инек-даштың чанында мени эдертип эккеп турган авам ам чырык оран кырында чок. Кажан-даа мээң караамга көзүлбес. «Оглум, ёзулуг эр-дир сен. Аң балык-биле авазын азыраар-ла-дыр» деп орган авам аан.

Бо даштың чанында олура авамның чанымда чогун ажок аар саргыышкын-биле мишнип, баарым ажып, иштихөңүм баксырап, боданып олурдум. Меңээ эң-не ынак, эң-не эргим, хайыралыг, меңээ эң-не чоок кижи — авам моң чүрээмде бар. Чурттап чоруур. Ооң чагыглары мени чурттылгага ынакшылче, бойдуска хандыкшылче, бергелерни тиилеп, бурунгаарлаарынче мөңгедө дузалап чоруур чүве.

Хертек СЕРЭЭ.

ДИРЕКТОРНУҢ УЖУРАЛДАРЫ

— Декабрь 26-ның хүнүнде, 2 шакта районга хаак маргылдаазы болур, аңаа киржири-биле командаңар алгаш бадынар башкы — деп. «Чыраа-Бажы» совхозтуң спорт чөвүделиниң даргазы Сержи Шомуй-ооддун медээзин өөренкчилерим болгаш бодум өөрүшкү-биле хүлээп алгаш, дүвү далаш-биле Чадаанаже хаптывыс.

Ындыг маргылдааның болуруп моон мурнунда-ла четтикпейн маңап турган бис. Автобустуң озалдап келгени-биле Чадаанага бир шак үезинде келдивис. Кээрииске шып-ла шыпшын. Комсомол райкомунга келдивис. Ол хүн суббота. Райком хаалчак. Партия райкомунуң организастыг килдизинге дежурныйлап ортаа М. Чындаштан айтырарывыска маргылдааның ужуру билдинмес болган.

Ам канчаар өөренкчилерни алгаш, маргылдаа болур черже чоруп олурувуста районо инспектору Д. Күжүгет столовая чанында бо базып тур. Ынчан школачыларның хол бөмбүү болгаш шыдыраа маргылдаалары база болур турган.

— Шыдыраачыларымны экелдим, Күжүгет Делегович, каяа турумчуп, аштанып-чемненир чүвел? — деп, оон айтырдым.

— Канчан билир мен, бодуң эккелген кижи чемгерер, хондурар аңаар сен—дээш дүште-даа чок.

Ол-даа канчаар маргылдаа болур черже чоруптувус. Маргылдаа эрги нефть база чанынга болур деп дыңнаан, чоокшулап кээривиске маргылдаа болурунуң кандыг-даа барымдаазы ында чок болган.

Бичии спортчуларым тургаш:

— Чоруувус чогуваан улустур бис, дедир чанар ужурга таварышкан эвес чүве бе?— деп айтырыгны тургустулардаа.

Чаңгыс сорулга чанар. 15 кижиниң билеттерин садып алдым.

Вокзалга кээп аъттанырынга белеткенип, хаактарывысты боле салып тур бис. Ол аразында бир аныяк оол келгеш:

— Кызылга маргылдаага киржип чордунар бе, башкы? —деп айтырды.

— Чок дуңмам—дээш ыяткан кижи ыдын кагар дижири ышпаш оон ынай харыылаар чүве тыппадым.

Черле алдептиг ужуралдарга таваржыр болдувус. Чыраа-Бажыңче автобус 3 шак 20 минутада үнер турган. Бакаланның чүве, автобус алаа читкеп, шагында келбээн, 2 шак чартык маңаа келдивис.

Каш минута болгаш-ла вокзал дежурныйындан айтырып каап тур бис. «Ам дораан кээр дидир», «ужуру билдинмейн тур», азы «сүрдүрүпкен-дир» деп турза-турза 6 шак четкен. Вокзалга түгле өөренкчилерим-биле артым. Херек бергедээн, вокзал дежурныйы эш Семеновага база барааллаар ужур таварышкан.

— Дем түнү кылып турган сен. Меңээ артык шак ажылдаанын дээш кым-даа төлевес, баар черинге бар, мени шыдавас сен—дээш эки-бак сестер-биле согдеп, үндүр өткилеп, хаактарывысты үндүр дажатылапкан.

Хамык чүвениң аайы-бажы тывылбастаан. «Думчукка тулганда быжаа сугжу» дээн ышкаш АТБ-ниң диспетчерскаязынга бардывыс. Оон түүдаа үнмээн. Айтырыгны райкомга чедир тургузуп тургаш, Чыраа-Бажыңга кежээкиниң 10 шак чартыкта чанып кээн, ам тыныжывыс ажаан дивес силер бе.

Маргылдааны организастап турар районнуң спорт чөвүделиниң даргазы Монгуш Дашоолдуң бисти кыжыраанды ол бе, азы совхозта спорт чөвүделиниң даргазы Сержи Шомуң-оол база районо инспектору Д. Күжүгет оларның харысалга чогу, вокзал дежурныйы эш Семеновның совет кижилерни хүндүлеп көрбес дүжүметсиг аажы-чаңы бистерни кончуг хомудатты.

Мен бодум республика маргылдааларынга киржип, районнуң ат-алдарын камгалап, эки-багай-даа болза, хаак маргылдаазынга чыл бүүдө киржип келдим. Чылдың-на өөренкчилерни күш-культура хөрээге өөредип, хаак талазы-биле секцияны чорудуп турар мен. Бо чылын секцияда 12 кижи хаара туттунган. Солунга материал бижип чорбаан мен. Ындыг-даа болза, бистиң бо чоруувус мени бижиирипче албадапты.

Х. АЛДЫН-ООЛ,
Чыраа-Бажы ортумак школаның директору.

Дыштанып хүннерде каяа, чүү болурул?

ЯНВАРЬ 16-ДА

Хөгжүм-шии театрынга «Мадемаузель Нитуш» деп шии 19 шак 30 минутада эгелээр.

«Энергетик», комплекслиг экспедицияның Культура базыңнарынга 20 шактан эгелээш танцы кежээлери.

«Хүреш» стадионунда каткка мячилиг хоккейниң түңнел маргылдаазы 11 шакта эгелээр.

Күш-культура базыңының чанында сепке 12 шактан эгелээш. «Динамо» ниитилелиниң бут бөмбүүнүң талазы-биле бирги черни дээш маргылдаа болур.

ЯНВАРЬ 17-ДЕ

Хөгжүм-шии театрынга «Мадемаузель Нитуш» деп шиинии 19 шак 30 минутада кээп сонуурган болур.

«Энергетик» комплекслиг экспедицияның Культура базыңнарынга танцы кежээлери 20 шакта эгелээр.

Н. К. Крупская аттыг библиотекага И. Репин дутайында бижээн чечен чогаал номнарының сайгарылгазынга 14 шакта барып болур.

«Хүреш» каткка массалыг чүнгулаашкын 11 шакта эгелээр.

Дыштанып хүннерде парктың бильярд, теннис залдары, «Тайга» станциязында, Хербис даанда, паркта хаак баазалары ажылдап турар.

ДЫШТАНЫР ХҮН ШТАВЫ.

Редактор К. Н. ДИНГА.

АК-КӨК ЭКРАНГА

ЯНВАРЬ 16-ДА

МОСКВАДАН

12.00— Сөөлгү медээлер. 12.15— Улусчу телеуниверситет. Эртем болгаш техника факультеди. **«Делгем, үе болгаш тыртыжыышынын»** 13.00— Культура факультеди. **«Амгы совет проза».** 13.45—**«Ырыбистиң өңнүүвүс».** Музыкалыг программа. 14.30— Ургларга. **«Амырал чок өг-бүле».** 15.00— Фигуралыг чүнгулаашкынга ССРЭ-ниң чемпионады. 15.35—**«Көжегени ажыдыкаар».** Театрлыг тайылбыр.

КЫЗЫЛДАН

17.30—**«Делгем өртүлүк».** Уран-чечен фильм.

МОСКВАДАН

19.00— ССРЭ-ниң талазы-биле күбогу. Д бири түңнел финал. 2. **«Хөглүг байыр аразыңга».** Уран түүл мастерлериниң к перти. 23.10—**«Өг-бүле, өг-бүле болгай».** Уран-чечен телефильм. 00.30—01.00— Р формастыг программа.

КИНО

ЯНВАРЬ 16-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Эгериниң сылдыстары» (1-ги, 2-ги кезектери) 10, 12.45, 15.30, 18.15, 21 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Том Сойериниң ужуралдары» (1-ги кезээ) 9.40, 11.40, 13.40, 15.40, **«Том Сойериниң ужуралдары», «Индейжи Джонуң өлгени»** (1-ги 2-ги кезектери) 17.40 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Франциск Скорина мен...» 15.10, 17.05, 19, 20.55 шактарда.

«ВОСТОК»: «Кичээнгиер, ялыты-мелетей!» 14.20, 16, **«Ленинград-биле ужуражыыга»** 17.40, **«Буруу чокта»** 18.40, 20.30 шактарда.

ДЫҢНАДЫГ

Каа-Хем кинотеатрының девискээри Р. Зорга аттыг кудумчуда хлеб, сүт садар № 21 магазин ажыттынган.

Магазин эртенгиниң 8 шактан кежээкиниң 20 шакка чедир ажылдаар. Чапсарлаары 14 шактан 15 шакка чедир дыштанылга чок, хүн бү ажылдаар.

КЫЗЫЛ САДЫ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ:

Кызыл, Шетинлин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының болгаш пропаганда килдизинин 35-24, харыысалгалыг секретарьның 23-35, партийжи агый килдизинин 21-47, үлетпүр килдизинин 22-64, чагаа база совет ринаның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 амыдырал килдизинин 37-13, культура килдизинин 23-54, кежээ ажылтургузуг килдизинин 41-27, информация килдизинин 20-60, бухгалтелефоиче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер

Тыва АССР-нин Министрлер Чөвүлелиниң чанында Тываның ном үндүрер черинин республика типографиязы (Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу, 1.). ТС—23019.